

Міністерство освіти і науки України
Одеський національний технологічний університет
Кафедра обліку та аудиту

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: *«Дебіторська заборгованість ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛИБОПРОДУКТІВ»: облік та аудит»*

на здобуття ступеню вищої освіти «бакалавр»

Здобувача Череваня С.В.

4 курсу 431 групи

Керівник проф. Мельник Ю.М.

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від “14” червня 2023 р., протокол № 15.

Завідувач кафедри обліку та аудиту _____ проф. Немченко В.В.

Одеса – 2023 рік

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки бізнесу і контролю
Кафедра обліку та аудиту
Ступінь вищої освіти “бакалавр”
Спеціальність 071 “Облік і оподаткування”
Освітня програма “Облік і аудит”

ЗАТВЕРДЖУЮ

*Зав. кафедри обліку та
аудиту*

_____ 2023 р.
“ ___ ” _____

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ ЗДОБУВАЧА

Череваня Сергія Васильовича

---

1. Тема роботи: ***«Дебіторська заборгованість ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ»: облік та аудит»***

Затверджена наказом ОНТУ від 18 серпня 2022 р. наказ № 465-03

2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи ***02 червня 2023 р.***

3. Вихідні дані до роботи: ***Звітні дані про діяльність підприємства за 2020-2021р.р.***

---

4. Перелік питань, які потрібно розробити: ***Сутність, значення та законодавча база обліку дебіторської заборгованості. Сутність, законодавча база та порядок проведення аудиту дебіторської заборгованості підприємства. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві та обліку дебіторської заборгованості на ньому. Висновки та пропозиції.***

---

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) –

6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи, що стосуються їх:

Розділ	Консультант (вчене звання, П.І. п-Б)	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 31 січня 2023 р.

Керівник _____ проф. Мельник Ю.М.

Завдання прийняв до виконання _____ Черевань С.В.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1. Розробка теоретичного розділу кваліфікаційної роботи	31.01.23 - 05.03.23	
2. Сутність, законодавча база та порядок проведення аудиту за напрямом кваліфікаційної роботи	06.03.23 - 25.04.23	
3. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві та обліку за напрямом кваліфікаційної роботи на ньому	26.04.23 - 25.05.23	
4. Оформлення кваліфікаційної роботи	26.05.23 - 02.06.23	

Здобувач _____ Черевань С.В.

Керівник роботи _____ проф. Мельник Ю.М.

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач Черевань С.В. _____

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи на тему: «Дебіторська заборгованість ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ»: облік та аудит»

Метою даної кваліфікаційної роботи є розкриття питань, пов'язаних з бухгалтерським обліком дебіторської заборгованості, пошуком шляхів його удосконалення, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» і національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, а також аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів.

Перший розділ присвячений сутності, значенню та законодавчій базі дебіторської заборгованості підприємства.

У другому розділі розглянуто наукові основи, економічний зміст та завдання аудиту дебіторської заборгованості.

У третьому розділі роботи охарактеризовано організацію бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, а також показано стан бухгалтерського фінансового та податкового обліку дебіторської заборгованості.

У кінці кваліфікаційної роботи сформульовані висновки та надано пропозиції з удосконалення обліку дебіторської заборгованості на підприємстві.

Кваліфікаційна робота містить:

текстової частини	– 75 с.
таблиць	– 11
рисуноків	– 3

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	5
1. СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI	
1.1. Сутність та завдання обліку дебіторської заборгованості	9
1.2. Методологія бухгалтерського і фінансового обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами	16
2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI НА ПІДПРИЄМСТВІ	
2.1. Наукові основи, економічний зміст та завдання аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві	36
2.2. Методика аудиту дебіторської заборгованості	43
2.3. Типові та можливі порушення обліку дебіторської заборгованості	48
3. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI НА ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ»	
3.1. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві	50
3.2. Організація на підприємстві обліку дебіторської заборгованості	54
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	73
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

В умовах ринкової економіки бухгалтерський облік є особливо важливою функцією ефективного управління виробничими і комерційними структурами, знаряддям контролю за раціональним і економічним використанням ресурсів з метою досягнення комерційного успіху і виконання фінансових обов'язків перед державою.

Опанування знаннями бухгалтерського обліку, контролю і аналізу господарської діяльності з метою виявлення слабких місць у роботі підприємств і знаходження шляхів подальшого покращення їх роботи є головною метою керівника підприємства, бухгалтера, економіста, менеджера.

Виникненню нових підходів до бухгалтерського обліку на державних, приватних, спільних підприємствах, у міжнародних об'єднаннях сприяє ринкова економіка.

Чітка побудова бухгалтерського обліку підвищує роль його як основного засобу за додержанням режиму економії і комерційного успіху в усіх підприєм-

Здобувач	Черевань С.В.			КРБ.ОтаА.1.465-03.1.4			
				Текстова частина	Стад		Стор.
						5	75
Керівник	Мельник Ю.М.				ОНТУ		
Зав. каф.	Немченко В.В.						

ствах. В умовах приведення національної економічної системи у відповідність з вимогами ринкової економіки і міжнародними стандартами виникає багато проблем, які потребують обґрунтованого розгляду й розв'язання. Однією з таких проблем є удосконалення розрахунків між контрагентами. Від успішного розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить ефективність функціонування економіки в цілому і кожного окремого підприємства.

В Україні процес створення нормальних умов для проходження господарських розрахунків стримується недосконалим законодавством і прорахунками в його практичному застосуванні. Так, вітчизняний виробник, який у відповідності з договором відвантажив товар споживачам, не має жодних гарантій на своєчасне одержання грошей через невизначений правовий статус боргів. Через це з обороту виводяться величезні грошові масиви, що породжує дефіцит грошей, який паралізує діяльність підприємства.

Можна сказати, що в значній мірі, причиною економічної кризи в нашій країні являється криза платежів, яка проявляється у тому, що підприємства не здійснюють платежі одне одному за товари, роботи і послуги. Цей процес супроводжується ростом дебіторсько-кредиторської заборгованості при розрахунках між суб'єктами підприємницької діяльності.

У країнах з розвинутою ринковою економікою підприємства (виробники) не залежать від своєчасного перерахування грошей покупцями їх продукції. Вони мають змогу безперешкодно перетворювати грошові вимоги на гроші, під заставу грошових вимог (векселів) одержувати кредит, здійснювати їх дисконт. До того ж, вони можуть шляхом проведення факторингових операцій відразу після відвантаження товарів покупцям продати комерційним банкам чи спеціальним конторам борги останніх, передоручивши їм ще й ведення своїх рахунків. Для таких посередницьких функцій й виникли спеціальні установи - комерційні банки.

Актуальність теми дослідження визначається важливістю удосконалення організації розрахунків, зокрема безготівкових, у розв'язанні глобальних економічних проблем України, і необхідністю трансформації бухгалтерського обліку розрахунків відповідно до економічних відносин ринкового спрямування.

Саме ефективна організація розрахунків повинна активно сприяти зміцненню договірної дисципліни; підвищенню відповідальності підприємств за своєчасне і в повному обсязі здійснення платежів за всіма зобов'язаннями; прискоренню обороту оборотних коштів; зменшенню видатків обігу; ефективному використанню тимчасово вільних коштів та ін.

Метою роботи є обґрунтування теоретичних і дослідження методологічних положень з обліку дебіторської заборгованості, а також розробка практичних рекомендацій по удосконаленню організації обліку дебіторської заборгованості.

Для реалізації поставленої мети в даному питанні необхідно вирішити наступні завдання:

- дослідити економічну сутність дебіторської заборгованості;
- вивчити вимоги до проведення дебіторської заборгованості;
- проаналізувати стан проведення дебіторської заборгованості на підприємстві згідно до вимог чинного законодавства;
- розглянути аудит дебіторської заборгованості на підприємстві;
- визначити шляхи вдосконалення дебіторської заборгованості на підприємстві.

Об'єкт дослідження - теоретико-методологічні та організаційно-практичні проблеми вдосконалення розрахунків з дебіторами на ПРАТ «ВЕСЕЛОКУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ».

Предмет дослідження - методики оцінювання, обліку та аналізу дебіторської заборгованості.

Також, значне місце в роботі буде посідати вивчення механізмів управління дебіторською заборгованістю. Адже ж, саме від ефективності управління розрахунками на підприємстві в більшості і залежить його фінансовий стан.

Важливість управління дебіторською заборгованістю цілком зрозуміла. Дебіторська політика підприємства повинна бути побудована таким чином, щоб не допустити випадків несплати заборгованостями покупцями з одного боку, а з іншого - залучити нових покупців. Залучення нових покупців можливе шляхом впровадження знижок, збільшення строків сплати тощо. Будь-яке підприємство

залежить від своїх дебіторів. Вони в значній мірі впливають на результати господарської діяльності підприємства.

В роботі використовувались наступні методи: аналіз, синтез, огляд діючого законодавства, фінансово-економічні методи, аналіз даних офіційної статистичної, бухгалтерської та податкової звітності, методика проведення аудиту, в тому числі загальнонаукові та специфічні методи аудиту.

Проблемні аспекти аудиту дебіторської заборгованості розглянули у своїх працях такі вітчизняні вчені, як Ф. Бутинець, Н. Дорош, Л. Кулаковська, В. Савченко, П. Сук та інші. Загальні актуальні питання аудиту дебіторської заборгованості висвітлюють у своїх дослідженнях такі відомі українські вчені, як, зокрема, М. Білуха, Б. Валуєв, А. Герасимович, С. Голов, Н. Ткаченко.

Робота виконана на практичному рівні, зокрема розглянуто практичні аспекти обліку дебіторської заборгованості ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ».

1. СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАКОНОДАВЧА БАЗА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

1.1 Сутність та завдання обліку дебіторської заборгованості

У процесі фінансово-господарської діяльності у підприємства постійно виникає потреба в проведенні розрахунків зі своїми контрагентами. Відвантажуючи виготовлену продукцію, підприємство, як правило, не отримує оплату одразу, тобто відбувається кредитування покупця. Таким чином, протягом періоду від моменту відвантаження продукції до моменту надходження платежу засоби підприємства знаходяться у вигляді дебіторської заборгованості.

Методологію обліку, основні поняття та порядок розкриття інформації про дебіторську заборгованість у фінансовій звітності визначає П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість».

Згідно з П(С)БО 10 дебітори - це юридичні та фізичні особи, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їхніх еквівалентів або інших активів. Відповідно дебіторська заборгованість - це сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату [9].

Згідно П(С)БО 10 «дебіторська заборгованість» визначається активом, якщо існує ймовірність отримання підприємством майбутніх економічних вигод і її сума може бути достовірно визначена.

Завдання обліку дебіторської заборгованості:

- установлення реальності дебіторської заборгованості та простроченої заборгованості (за якою минув строк позовної давності);
- перевірка правильності списання заборгованості, строк позовної давності якої минув;
- перевірка достовірності відображення в обліку дебіторської заборгованості залежно від прийнятого методу визначення реалізації;
- перевірка правильності та обґрунтованості списання заборгованості;

- дослідження правильності оформлення і відображення в обліку заборгованості за виданими авансами, пред'явленими претензіями [4].

При організації бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості необхідно використовувати наступні нормативні документи, що діють в Україні:

- Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» №996-XIV від 16.07.99 р.із змінами, внесеними згідно із Законами від 05.10.2017, ВВР, 2017, N 44, ст.397 № 2164-VIII. Цей Закон визначає правові засади регулювання, організації, ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в Україні [4];

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №10 «Заборгованість», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №237 від 08.10.1999р.із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013№ 627 [9];

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №11 «Зобов'язання», затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 20 від 31.01.2000р.іі змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 08.02.2014 № 48;

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №13 «Фінансові інструменти», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №559 від 30.11.2001р.із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 627; [8]

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №14 «Оренда», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №181 від 28.07.2000р.із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 627;

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №17 «Податок на прибуток», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №353 від

28.12.2000р.із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 627;

- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку №21 «Вплив змін валютних курсів», затверджений Наказом Міністерства фінансів України №193 від 10.08.2000р.із змінами і доповненнями, внесеними Наказом Міністерства фінансів України від 14.07.2014 № 754.

Також інші правові документи та законодавства України.

Ці документи поширюються на всіх юридичних осіб, створених відповідно до законодавства України, незалежно від їх організаційно-правових форм і форм власності, а також на представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності зобов'язані вести бухгалтерський облік та подавати фінансову звітність згідно з законодавством.

Існує велике розмаїття поглядів науковців на проблему визначення поняття «дебіторська заборгованість».

Так, автори фінансового словника Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Смовженко Т.С. [37] дають визначення заборгованості як суми фінансових зобов'язань чи грошового боргу, які підлягають погашенню. Майже ідентичним є поняття заборгованості в економічному словнику, а саме як суми невиконаного зобов'язання, несплаченого боргу.

Деякі автори виділяють окремо такі категорії, як зобов'язання і борг. Борг – це грошова сума, взята в позичку на певний термін і на певних умовах [37]. Поняття боргу є вужчим, ніж поняття зобов'язання. Так, зобов'язання у бухгалтерському обліку визначаються як оформлені договором цивільно-правові відносини, в силу яких одна сторона зобов'язана здійснити на користь іншої сторони певні дії або утриматись від певних дій, та як сума коштів, яка повинна бути сплачена на певну дату в майбутньому, або існуючі (завдяки минулим операціям чи подіям) зобов'язання підприємства щодо передачі певних активів чи надання послуг іншому підприємству у майбутньому. Зобов'язання існує тільки тоді, коли йому

відповідає нормативно-правовий документ. Тобто, зобов'язання - це виконання певних дій або, навпаки, утримання від дій.

Слід зазначити, що Білик М.Д. також розрізняє поняття «зобов'язання» і «борг», але разом з тим дає визначення боргу як зобов'язання особи перед іншою особою, що є не досить коректним.

Категорія «зобов'язання» тісно пов'язана з категоріями «розрахунки» і «заборгованість». При визначенні терміну «розрахунки» виникають дискусії, які можна виділити в три основні позиції. Відповідно до першої з них, розрахунки - це система взаємовідносин. Прихильники другої позиції вважають розрахунки безпосередньо взаємовідносинами (без використання слова «система»). Третя група вчених лише пояснює економічну сутність розрахунків без наведення їх визначення.

Слід зазначити, що закордонні та вітчизняні вчені визначають термін «дебіторська заборгованість» по різному. Тлумачення даного поняття різними науковцями зазначено нижче:

- Голов С.Ф. Дебіторська заборгованість - фінансовий актив, що є контрактним правом однієї сторони отримати гроші й узгоджується з відповідним зобов'язанням сплати іншої сторони.

- Стоун Д., Хітчинг К. Дебіторська заборгованість - це сума боргів, які винні підприємству юридичні або фізичні особи та які виникли у результаті господарських взаємовідносин з ними.

- Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [65] Дебіторська заборгованість (англ. Accountsreceivable (A/R)) - сума боргів, що предназначається підприємству, фірмі, компанії зі сторони інших підприємств, фірм, компаній, а також громадянам, які є боржниками даного підприємства, дебіторами.

- Лищенко О.Г. Дебіторська заборгованість - це фінансовий актив, який є контрактним правом отримувати грошові кошти або цінні папери від іншого підприємства.

- Момот Т. Дебіторська заборгованість - безвідсоткова позика контрагентам.

- Крайник О.П., Клепікова З.В. Дебіторська заборгованість - форма відстрочки платежу - відкритий кредит, угода, яка передбачає виконання послуг замовником або реалізації продукції покупцю з відстрочкою оплати за них.

- Белозерцев В. Дебіторська заборгованість - грошове вираження результату вимушеної або заздалегідь запланованої господарсько-економічної операції кредитного характеру з контрагентами, була у минулому та борг за неї може бути достовірно визначений, узгоджений з контрагентом та сплачений підприємству у майбутньому, а в поточний момент відображений у балансі підприємства як актив.

- Кірейцев Г.Г. Дебіторська заборгованість - це складова оборотного капіталу, яка є комплексом вимог до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати товарів, продукції, послуг.

Цікавий підхід до тлумачення дебіторської заборгованості у закордонних авторів. Так, *accounts receivable* (дебіторська заборгованість, обсяг продажу або дебітори) поряд із дебіторською заборгованістю має такі варіанти перекладу: рахунки до отримання, рахунки дебіторів, дебітор за розрахунками. Зокрема, як зазначають Стоун Д. та Хітчинг К.: дебіторська заборгованість має назву «рахунки до отримання», а дебітори - це особи, які винні гроші за товари і послуги, вже одержані, але не оплачені ними [63].

Професори Гарвардського університету Боді З. і Мертон Р. К. визначають дебіторську заборгованість як «рахунки до отримання», зазначаючи, що це та сума, яку покупці продукції повинні виплатити корпорації (підприємству).

Західні економісти часто приймають поняття «кредитна політика» та «політика управління дебіторською заборгованістю» як цілісну категорію. Так наприклад, Бланк І.А. взагалі розглядає дебіторську заборгованість як кількісний результат, що виникає у результаті реалізації кредитної політики

підприємства, а Барт Е., у своїй книжці «Кредитний менеджмент» взагалі використовує поняття «дебіторська заборгованість», суто як термін обліку.

Стосовно сучасних вітчизняних вчених, то Дубровська Є.В. визначає дебіторську заборгованість як неоплачені юридичними та фізичними особами товари (роботи, послуги) та/або вилучені кошти з кругообігу підприємства, що мають документальне підтвердження, яке надає право на отримання боргу у вигляді грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Деякі українські вчені розглядають дебіторську заборгованість як кошти, вилучені у підприємства, або на певний термін знаходяться в інших осіб. Ми вважаємо таку дефініцію не досить коректною, оскільки вона потребує уточнення. Так, кошти, що вилучені у підприємства, не завжди перетворюються у дебіторську заборгованість.

Крайник О.П., Клепнікова З.В. визначають дебіторську заборгованість як форму відкритого кредиту. Поняття «кредит» тісно пов'язане з поняттям дебіторської заборгованості, але ототожнювати їх не слід. Товарний (комерційний) кредит варто розглядати як передумову виникнення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги.

На думку юристів-науковців, більш коректно для характеристики дебіторської заборгованості використовувати термін «майнові вимоги», тобто дебіторська заборгованість - включені до складу майна підприємства його майнові вимоги до інших осіб, що є його боржниками в правовідносинах, які виникають за різних обставин.

З юридичного погляду дебіторська заборгованість розглядається як капітал підприємства-кредитора, але не завжди його власний капітал. Лише тоді, коли під час обігу кошти повертаються у володіння підприємства-кредитора, вони або включаються в його власний капітал, або використовуються на погашення кредиторської заборгованості даного підприємства перед своїми кредиторами. Тому дебіторська заборгованість як

частина майна підприємства-кредитора відноситься до її активів, які пов'язані з юридичними правами, в тому числі правом на володіння, і в залежності від джерела виникнення є власним капіталом або залученими коштами інших осіб [28].

На підставі комплексного підходу з урахуванням економічного та юридичного аспектів в науковій праці Берези С.Л. уточнено поняття «дебіторська заборгованість» - це сума боргів юридичних і фізичних осіб перед підприємством.

З урахуванням того, що у МСФЗ акцент робиться на контролі за виконанням договірних зобов'язань в своїй статті Матицина Н. пропонує таке тлумачення категорії дебіторська заборгованість - розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку оплати їх.

В науковій праці Сурніної К.С. визначено, що дебіторська заборгованість - це частина оборотного капіталу, а також вимоги на його отримання у вигляді готівки, матеріальних та інших ресурсів від господарюючих суб'єктів. Тому найбільш точна її дефініція наступна: «Дебіторська заборгованість - це матеріальні ресурси, що не оплачені контрагентами, або готівка, що вилучена з кругообігу грошових коштів».

Наведене визначення дає уявлення про економічну природу дебіторської заборгованості і визначає її місце в бухгалтерському обліку.

Отже, як ми бачимо, всі автори розглядають одну і ту саму проблему під різним кутом. Систематизувавши усі розглянуті визначення поняття «дебіторська заборгованість» різними авторами, ми виділили основні риси, переваги та недоліки.

1.2. Методологія бухгалтерського та фінансового обліку дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами

Сутність та класифікація дебіторської заборгованості

Варто зауважити, що не існує окремого міжнародного стандарту, який регламентує питання відображення в обліку дебіторської заборгованості. Облік дебіторської заборгованості здійснюється відповідно до Міжнародного стандарту фінансової звітності МСФЗ 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації», МСФЗ 32 «Фінансові інструменти: подання» та Міжнародного стандарту бухгалтерського обліку МСБО 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка», тобто дебіторська заборгованість відноситься у міжнародній практиці до фінансових активів. При цьому у названих міжнародних стандартах не дається чіткого визначення поняття дебіторської заборгованості. В п.9 МСБО 39 зазначено: "позики та дебіторська заборгованість – це непохідні фінансові активи із фіксованими платежами, які підлягають визначенню та не мають котирування на активному ринку". Таке тлумачення поняття дебіторська заборгованість є ширшим порівняно з тлумаченнями, наведеними у національних стандартах [28].

Більшість науковців і практиків визначають дебіторську заборгованість як борги. Наприклад, Ф.Ф. Бутинець трактує поняття дебіторської заборгованості як суму заборгованостей підприємств на певну дату[28].

Серед зарубіжних авторів дебіторська заборгованість трактується як така, яка виникає в процесі реалізації товарів, робіт, послуг. Наприклад, Є. Бріхгем визначає дебіторську заборгованість як суми, очікувані до надходження від клієнтів за вже продані товари.

Облік дебіторської заборгованості, крім з'ясування сутності, потребує також здійснення її класифікації. Серед науковців щодо цього немає єдиного погляду. Слід наголосити, що за наявності різних ознак класифікацій дебіторської заборгованості групування її найчастіше здійснюється за однією певною ознакою в межах рахунків відповідно до єдиного Плану рахунків.

МСБО 1 «Подання фінансових звітів» виділяє у Балансі торговельну та іншу дебіторську заборгованість.

- Торговельна (операційна) дебіторська заборгованість виникає в процесі звичайної операційної діяльності компанії за умови продажу товарів чи надання послуг в кредит.

- Особлива (неопераційна) дебіторська заборгованість виникає від операцій, не пов'язаних з операційною діяльністю підприємства. До неї відносяться позики та аванси, видані працівникам або філіям компанії, депозити для покриття потенційних збитків, депозити, як гарантія платежу, дивіденди відсотки до отримання тощо [28].

З метою складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується за такими ознаками:

- зв'язок із нормальним операційним циклом;
- терміном погашення;
- об'єктами, щодо яких виникли зобов'язання дебіторів;
- своєчасністю оплати боржником дебіторської заборгованості.

Залежно від терміну погашення дебіторську заборгованість у балансі поділяють на довгострокову і короткострокову:

- довгострокова дебіторська заборгованість: довгострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; довгострокові векселі одержані; інша довгострокова заборгованість;

- короткострокова дебіторська заборгованість: короткострокова дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги; короткострокові векселі одержані; інша короткострокова дебіторська заборгованість.

Така класифікація статей дебіторської заборгованості в балансі враховує рівень ліквідності статей, корисніша для користувачів фінансової звітності щодо оцінки фінансового стану підприємства, надає повнішу інформацію про рівень дебіторської заборгованості й можливість перетворення фінансових зобов'язань у гроші. Важливого значення набуває поділ заборгованості за термінами. У реєстрах обліку відображення

очікуваного й реального термінів погашення заборгованості немає. Доцільніше було б за реальним строком погашення поділити дебіторську заборгованість на термінову, прострочену і відстрочену, що в обліку знаходить відображення на відповідних аналітичних рахунках, де контролюється виконання договорів. Під час визначення сумнівності заборгованості для обліку важливим є поділ заборгованості за забезпеченістю (гарантія, застава, порука, вексель). Також слід окремо виділяти заборгованість забезпечену і незабезпечену.

Таблиця 1.1- Класифікація дебіторської заборгованості

Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
1) за способом виникнення	а) товарна; б) інша.
2) за терміном погашення	а) короткострокова; б) довгострокова.
а) очікуваний термін погашення	
б) реальний термін погашення	а) термінова; б) прострочена; в) відстрочена.
3) за забезпеченістю	а) забезпечена; б) незабезпечена.
Класифікаційна ознака	Види дебіторської заборгованості
4) за контрагентами	а) вітчизняних дебіторів; б) іноземних дебіторів.
5) за формою погашення	а) монетарна; б) немонетарна.

Така класифікація розкриває економічну природу різних видів дебіторської заборгованості й дасть змогу глибше провести фінансовий аналіз.

Для накопичення інформації про дебіторську заборгованість та відображення операцій по ній у Плані рахунків передбачені рахунки класу 1 “Необоротні активи” та класу 3 “Кошти, розрахункові та інші активи”. Ці рахунки об’єднуються у відповідні статті, які відображаються у Балансі. Крім того, для обліку дебіторської заборгованості використовується позабалансовий рахунок 071 “Списана дебіторська заборгованість”. На цьому рахунку обліковується списана дебіторська заборгованість протягом не менше трьох років з дати списання для спостереження за можливістю її

стягнення у разі зміни майнового становища боржника. Дебіторська заборгованість остаточно списується з позабалансового рахунку 071 після вирішення питання щодо визнання винних осіб або у зв'язку із закінченням строку обліку такої заборгованості.

В зарубіжній практиці щодо класифікації дебіторської заборгованості в балансі існують лише загальні правила, які носять рекомендаційний, а не директивний характер. Зазвичай дебіторська заборгованість в балансі зарубіжної компанії, зокрема в країнах англо-американської системи обліку класифікується: - рахунки до отримання – вид дебіторської заборгованості, яка існує в результаті надання короткострокового кредиту («відкритий рахунок») продавцем покупцю. За нормальних умов кошти по рахунку повинні бути отримані протягом 30-60 днів; - векселі до отримання; - дебіторська заборгованість, не пов'язана з реалізацією. В естонському балансі відображається також: - дебіторська заборгованість дочірніх та материнських підприємств; - дебіторська заборгованість пов'язаних підприємств; - розрахунки з акціонерами; - інша короткострокова дебіторська заборгованість [28].

Оцінка та визнання дебіторської заборгованості

Відповідно до МСБО 39 дебіторська заборгованість визнається в балансі тоді, коли підприємство стає стороною контракту і внаслідок цього має юридичне право отримати грошові кошти.

Під час первісного визнання підприємством дебіторську заборгованість слід оцінювати їх за їхньою справедливою вартістю плюс витрати на операцію, які прямо відносяться до фінансового активу.

Після первісного визнання підприємству слід оцінювати дебіторську заборгованість за амортизованою собівартістю, застосовуючи метод ефективного відсотка. Цей метод обчислення амортизації із застосуванням ефективною ставки відсотка фінансового активу. В свою чергу, ефективна ставка відсотка - це ставка, яка точно дисконтує очікуваний потік майбутніх

грошових платежів до строку погашення до поточної чистої балансової вартості фінансового активу.

Якщо є об'єктивне свідчення того, що відбувся збиток від зменшення корисності позик та дебіторської заборгованості або інвестицій, утримуваних до погашення та обліковуваних за амортизованою собівартістю, то суму збитку оцінюють як різницю між балансовою вартістю активу та теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків (за винятком майбутніх кредитних збитків, які не були понесені), дисконтованих за первісною ефективною ставкою відсотка фінансового активу (тобто ефективною ставкою відсотка, обчисленою при первісному визнанні). Балансову вартість активу слід зменшити прямо або застосовуючи рахунок резервів. Суму збитку слід визнавати у прибутку чи збитку.

Підприємство спочатку оцінює, чи існує об'єктивне свідчення зменшення корисності окремо для фінансових активів, які є окремо суттєвими, та (окремо або у сукупності) для фінансових активів.

Якщо підприємство визначає, що немає об'єктивного свідчення зменшення корисності для окремо оціненого фінансового активу (незалежно від того, чи є він суттєвим), він включає актив у групу фінансових активів з подібними характеристиками кредитного ризику та оцінює їх на зменшення корисності у сукупності. Активи, які окремо оцінюють на зменшення корисності і для яких збиток від зменшення корисності визнається або продовжує визнаватися, не включаються у сукупну оцінку зменшення корисності.

Якщо в наступному періоді сума збитку від зменшення корисності зменшується і це зменшення може бути об'єктивно пов'язаним з подією, яка відбувається після визнання зменшення корисності (наприклад, покращання кредитного рейтингу боржника), то попередньо визнаний збиток від зменшення корисності слід сторнувати (або прямо, або коригуючи рахунок резервів). Сторнування не повинне призводити до такої балансової вартості фінансового активу, яка перевищує суму, що її мала б амортизована

собівартість у разі невизнання зменшення корисності на дату сторнування. Суму сторнування слід визнавати у прибутку чи збитку.

За П(С)БО 10 у Балансі відображається первісна та чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги та резерв сумнівних боргів. У підсумок Балансу включається чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги, яка визначається як різниця між первісною вартістю дебіторської заборгованості та резервом сумнівних боргів (схема 1.1):

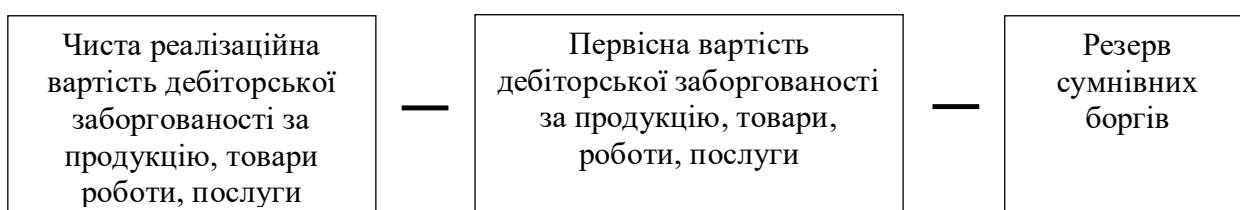

Схема 1.1 - Розрахунок чистої реалізаційної вартості дебіторської заборгованості

Величина резерву сумнівних боргів визначається, виходячи з:

- платоспроможності окремих дебіторів, або
- на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Звертаємо увагу на те, що незалежно від того, який метод розрахунку резерву сумнівних боргів буде обраний, підприємствам необхідно робити класифікацію поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за строками непогашення, оскільки ця інформація розкривається у Примітках до фінансової звітності.

Вивчення питань оцінки дебіторської заборгованості на дату балансу проведено у працях багатьох науковців. Так, І. Буфатіна , Ф. Ф. Бутинець [27], В. Костюченко розглядають питання дотримання принципу відповідності доходів та витрат. Д. Велш та Д. Шорт зазначають, що згідно з принципом відповідності витрати на безнадійну заборгованість мають бути узгоджені з доходами від реалізації, що викликала ці втрати. Для дотримання принципу відповідності з метою оцінки витрат на безнадійну

заборгованість застосовується метод нарахування резервівна безнадійну заборгованість.

У міжнародній практиці існує два методи списання безнадійних боргів:

- метод прямого списання;
- метод нарахування резерву.

Метод прямого списання не передбачає попередню оцінку та записи безнадійних боргів. Безнадійний борг за цим методом відображається на рахунках у той же період, коли достовірно відомо, що рахунок не буде оплачений. Цей метод простий у використанні, але, як зазначають В. Костюченко, Ф.Ф. Бутинець, має ряд недоліків:

- витрати на безнадійну заборгованість не пов'язані з відповідними продажами;
- дебіторська заборгованість завищується, оскільки не враховуються включені в заборгованість невідомі безнадійні борги;
- метод призводить до невідповідності між доходами і витратами, тобто витрати визнаються пізніше, ніж доходи, з якими вони пов'язані.

Як правило, метод прямого списання безнадійної дебіторської заборгованості застосовується тільки в тих випадках, коли вона має несуттєві розміри. В інших випадках застосування прямого методу недоречне.

Нарахування резерву, в свою чергу, можна здійснювати з використанням двох підходів:

- виходячи з даних Звіту про фінансові результати – на основі загальної величини реалізації як відсоток від загальної величини реалізації;
- виходячи з даних Балансу – на основі загальної кількості рахунків, що підлягають отриманню [28].

На думку Г. Велша і Д. Шорта оцінка безнадійної заборгованості на основі реалізації нелогічна, оскільки загальний обсяг реалізації включає реалізацію за готівку, тобто без нарахування дебіторської заборгованості, а нести витрати внаслідок безнадійної заборгованості по реалізації за готівку неможливо, виключаючи випадок, коли терміновий чек неможливо

інкасувати. Якщо ж брати за основу лише реалізацію в кредит, то цей метод забезпечить виконання принципу відповідності.

Інший підхід передбачає, що резерв розраховується як добуток відсотка безнадійних боргів у загальному обсязі дебіторської заборгованості за рахунком за минулі періоди та величини дебіторської заборгованості за рахунками поточного року. Відсоток безнадійних боргів може бути при цьому розрахований на основі: всієї суми дебіторської заборгованості за рахунками; ідентифікованої дебіторської заборгованості за рахунками, згрупованої за строками оплати.

Цей підхід зумовлює дотримання принципу обачності, дає змогу отримати найбільш точну оцінку поточної вартості дебіторської заборгованості в Балансі, але не забезпечує дотримання принципу відповідності, оскільки у Балансі відображається і та дебіторська заборгованість, що виникла у попередніх звітних періодах, а резерв нараховується у звітному періоді. Незважаючи на це, в Україні використовується саме цей підхід, хоча в національному обліку також існує принцип відповідності доходів та витрат.

У зарубіжних країнах оцінка дебіторської заборгованості проводиться на дату виникнення, дату погашення та на дату складання балансу. Причому на дату виникнення вона відображається за сумою виставленого рахунку або за сумою, зменшеною на величину знижки, на дату погашення – за сумою з урахуванням знижки (оплата в період дії знижки), на дату складання балансу – за сумою, скоригованою на знижку. Тому однією з особливостей обліку дебіторської заборгованості є широке використання системи знижок. Знижки, які надаються клієнтам, поділяються на дві групи:

- комерційні (торгівельні знижки);
- розрахункові (знижки за сплату в строк).

Торгівельні знижки (trade discounts) – процентні знижки від базисної ціни (при розпродажі, для постійних клієнтів), які не викликають облікових проблем.

Знижки за сплату в строк (each discounts) – процентні знижки, що надаються в залежності від строку сплати. Такого типу знижки надаються з метою змусити покупця сплатити рахунок до закінчення встановленого в договорі терміну. Саме такі знижки створюють проблему визнання дебіторської заборгованості, яка полягає в тому, що не ясно, чи отримає покупець знижку чи ні до того моменту, поки він не сплатить за товар [28].

Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості

Для обліку розрахунків з покупцями і замовниками використовується рахунок 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками».

По дебету рахунку 36 відбивається продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг, що включає ПДВ, акцизи й інші платежі, збори (обов'язкові платежі), що підлягають перерахуванню й включені у вартість реалізації, у кореспонденції з рахунками обліку доходів від реалізації певних активів, а по кредиту – сума платежів, що надійшли на рахунки підприємства в банківських установах, в касу, і інші види розрахунків.

Сальдо рахунку відбиває заборгованість покупців і замовників за отриману продукцію (роботи, послуги).

Аналітичний облік розрахунків з покупцями й замовниками ведеться у Відомості 3.1 по кожному покупцю й замовникові, по кожному пред'явленому до оплати рахунку. Підсумкові суми Відомості 3.1 по кредиту рахунку 36 записуються в Журнал 3.[44]

Довгострокова дебіторська заборгованість - сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу. При цьому слід розуміти, що при віднесенні заборгованості до довгострокової до уваги береться не загальний очікуваний строк оплати згідно з договором, а очікуваний строк до погашення, який залишився з дати балансу.

До довгострокової дебіторської заборгованості відносять:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця;
- надання позик іншим підприємствам;
- надання позик фізичним особам;
- заборгованість, що виникає при надзвичайних подіях - пожежі, повені, крадіжці тощо.

Достовірна оцінка довгострокової дебіторської заборгованості має суттєвий вплив на правильне відображення інформації в облікових регістрах і звітності. Важливу роль при цьому відіграє принцип обачності, який передбачає застосування в бухгалтерському обліку таких методів оцінки дебіторської заборгованості, які будуть запобігати завищенню оцінки активів.

Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються відсотки, відображається в балансі за її теперішньою вартістю. Визначення теперішньої вартості залежить від виду заборгованості та умов її погашення.

Відповідно до Інструкції № 242, прострочена дебіторська заборгованість - це заборгованість, що виникає на 30-й день після закінчення терміну обов'язкового платежу згідно з укладеним договором, або якщо дата платежу не визначена після виписування рахунку на оплату.

Дебіторська заборгованість, строк позовної давності якої минув - це дебіторська заборгованість, що обліковується після закінчення терміну позовної давності.

Безнадійна дебіторська заборгованість - це поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про неповернення її боржником або за якою строк позовної давності минув.

Списання безнадійної дебіторської заборгованості здійснюється на підставі Акта інвентаризації, Довідки до акта інвентаризації розрахунків з дебіторами та кредиторами та рішення керівника відповідно до Інструкції № 90.

Безнадійна дебіторська заборгованість одночасно зі списанням відноситься на за балансовий рахунок 07 "Списані активи та зобов'язання" і обліковується тут ще протягом 5 років. З метою нагляду за можливістю її стягнення, якщо стануться зміни фінансового стану неплатоспроможних дебіторів [45]

Таблиця 1.2 - Кореспонденція рахунків з обліку безнадійної заборгованості

Зміст операції	Кореспонденція рахунків	
	Дт	Кт
1	2	3
1. Списана кредиторська заборгованість по якій минув термін позовної давності:		
- за загальним фондом	675, 364	431
- за спеціальним фондом	675, 364	432
2. Списання депонентської заборгованості, термін позовної давності якої минув	671	431, 432
3. Списання дебіторської заборгованості по якій минули терміни позовної давності:		
- за загальним фондом	431	364, 363
- за спеціальним фондом	432	364, 363

У процесі діяльності підприємства виникає поточна дебіторська заборгованість, яка не пов'язана з реалізацією товарів, робіт та послуг. Для обліку розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами, авансами виданими, нарахованими доходами, за претензіями та іншими операціями використовується рахунок 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

За дебетом рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення чи списання.

Рахунок 37 «Розрахунки з іншими дебіторами» має такі субрахунки:

- 371 «Розрахунки за виданими авансами»;
- 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;
- 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;
- 374 «Розрахунки за претензіями»;
- 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»;

- 376 «Розрахунки за позиками членам кредитних спілок»;
- 377 «Розрахунки з іншими дебіторами»;
- 378 «Розрахунки за державними цільовими фондами»;
- 379 «Розрахунки за операціями з деривативами».

Аналітичний облік на субрахунках ведеться за кожним дебітором, за видами заборгованості, термінами її виникнення й погашення. Розглянемо особливості обліку на цих субрахунках.

Для обліку розрахунків за авансами, виданими іншим підприємствам, використовується субрахунок 371 «Розрахунки за виданими авансами».

За дебетом цього субрахунка обліковуються суми виданих авансів, а також суми, сплачені за рахунками за виконані роботи з проміжних рахунків.

Сплата постачальникам авансових платежів відображається такими записами:

Дебет 371 «Розрахунки за виданими авансами»

Кредит 30 «Каса» або Кредит 31 «Рахунки в банках» або Кредит 33 «Інші кошти».

За кредитом субрахунка 371 обліковуються суми, погашені зарахуваннями під час розрахунків за поставлені матеріали, товари, виконані роботи, суми авансів, повернені постачальниками та підрядниками як невикористані, тощо. Ці події відображаються в бухгалтерському обліку такими записами:

Дебет 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» або Дебет 30 «Каса» або Дебет 31 «Рахунки в банках»

Кредит 371 «Розрахунки за виданими авансами».

Облік розрахунків з підзвітними особами. Підзвітними особами є працівники підприємства, що одержали авансом певні суми коштів на майбутні витрати (відрядження, закупівля матеріальних цінностей тощо).

Облік розрахунків з підзвітними особами ведеться на рахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами». По дебету рахунку записуються суми відшкодованих перевитрат, видані в підзвіт суми на підставі видаткових

касових ордерів, по кредиту – суми, використані підзвітними особами на підставі авансових звітів, а також здані в касу по прибуткових касових ордерах, як невикористані.

Сальдо субрахунку може бути як дебетовим, так і кредитовим. Такі показники відбиваються розгорнуто: дебетове сальдо - в складі оборотних активів, кредитове сальдо - в складі зобов'язань балансу підприємства.

Це відображається такими записами:

видача грошових коштів з каси підзвітній особі:

Дебет 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;

Кредит 30 «Каса».

Підзвітна особа складає звіт про витрачені кошти. На підставі затвердженого звіту здійснюються записи в бухгалтерських регістрах:

1) придбання товарно-матеріальних цінностей за рахунок підзвітних сум:

Дебет 20 «Виробничі запаси»;

Дебет 21 «Тварини на вирощуванні та відгодівлі»;

Дебет 22 «Малоцінні та швидкозношувані предмети»;

Дебет 28 «Товари»;

Кредит 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;

2) оплата витрат, пов'язаних з виробництвом, збутом, управлінням, та витрати на відрядження:

Дебет 91 «Загальновиробничі витрати»;

Дебет 92 «Адміністративні витрати»;

Дебет 93 «Витрати на збут»;

Дебет 94 «Інші витрати операційної діяльності»;

Кредит 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;

3) повернення невитрачених підзвітних сум:

Дебет 30 «Каса»;

Дебет 31 «Рахунки в банках»;

Кредит 372 «Розрахунки з підзвітними особами»;

4) утримання неповернених підзвітних сум із заробітної плати службовцям:

Дебет 66 «Розрахунки з оплати праці»;

Кредит 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Аналітичний облік на субрахунку 372 «Розрахунки з підзвітними особами» ведеться щодо кожної підзвітної особи та кожного отриманого авансу окремо.

Регістрами для обліку операцій по руху підзвітних сум і розрахунків з підзвітними особами служать Відомість 3.2 (для аналітичного обліку), Журнал 3 (для синтетичного обліку).

На субрахунку 373 «Розрахунки за нарахованими доходами» ведеться облік нарахованих дивідендів, відсотків, роялті тощо, які підлягають отриманню. За дебетом рахунка відображається нарахування дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення.

Відображається це такими записами:

1) нарахування доходів:

Дебет 373 «Розрахунки за нарахованими доходами»;

Кредит 73 «Інші фінансові доходи»;

Кредит 74 «Інші доходи»;

2) отримання нарахованих доходів:

Дебет 30 «Каса» (при внесенні грошових коштів у касу підприємства)
або

Дебет 31 «Рахунки в банках» (у разі внесення грошових коштів на рахунки в банку);

Дебет 15 «Капітальні інвестиції» (при отриманні основних засобів, нематеріальних активів);

Кредит 373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Облік розрахунків по претензіях. Субрахунок 374 «Розрахунки по претензіях» служить для обліку розрахунків по претензіях, пред'явлених

постачальникам й підрядникам, по пред'явленим їм і визнаним штрафам, пеням, неустойкам.

Виникнення розрахунків за претензіями на підприємстві пов'язане з нестачею товарів під час постачання, отриманням товарів невідповідної якості, помилковим списанням банком грошових коштів із розрахункового рахунка і т. д.

За дебетом субрахунка 374 «Розрахунки за претензіями» відображаються:

- розрахунки за претензіями до постачальників і підрядників, транспортних організацій щодо виявлених розбіжностей цін, тарифів, які були застережені в договорах, помилках у розрахунках;
- розрахунки за претензіями до постачальників матеріалів, товарів щодо якості поставлених запасів, яка не відповідає вимогам договору;
- розрахунки за претензіями щодо нестач у процесі постачання;
- втрат від простоїв автотранспорту та браку з вини постачальників.

Дебетове сальдо показує величину заборгованості по заявлених претензіях.

Усі вищезазначені події відображаються в бухгалтерському обліку таким записом:

Дебет 374 «Розрахунки за претензіями»;

Кредит 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками»;

- розрахунки за штрафами, пенею і неустойками, які стягуються з постачальників і замовників за невиконання договірних зобов'язань, у розмірах, зазначених у договорі або присуджених арбітражним судом. У бухгалтерському обліку це відображається записом:

Дебет 374 «Розрахунки за претензіями»;

Кредит 715 «Одержані штрафи, пені, неустойки»;

- розрахунки за претензіями щодо помилково списаних грошових коштів і розрахункових рахунків підприємства установами банків. Відображаються записом:

Дебет 374 «Розрахунки за претензіями»;

Кредит 31 «Рахунки в банках»;

- розрахунки за претензіями щодо виданих авансів при порушенні договорів поставок тощо:

Дебет 374 «Розрахунки за претензіями»;

Кредит 371 «Розрахунки за виданими авансами».

За кредитом субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» відображається списання сум претензій у кореспонденції з рахунками: 1) грошових коштів — при зарахуванні претензійних сум:

Дебет 30 «Каса»;

Дебет 31 «Рахунки в банках»;

Кредит 374 «Розрахунки за претензіями»;

2) витрат — якщо постачальники відмовляються від претензійних сум або суд відхиляє претензії:

Дебет 949 «Інші витрати операційної діяльності»

Кредит 374 «Розрахунки за претензіями».

Суми претензій, які відхиляються арбітражним судом та не будуть відшкодовані, повертаються на рахунки, з яких вони були списані.

Підставою для записів операцій на субрахунку 374 «Розрахунки за претензіями» є акти приймання вантажів, рішення арбітражних органів, письмові погодження постачальників на задоволення претензій, а також виписки банку на суми, що надійшли в порядку задоволення претензій.

Аналітичний облік розрахунків по претензіях ведеться в окремій Відомості 3.2, а синтетичний у Журналі 3 та за кожним дебітором окремо.

Облік розрахунків по відшкодуванню заподіяного збитку. У ході діяльності на підприємстві виникають випадки нестач і втрат від псування цінностей, нестач і розкрадання коштів. Це виявляється при проведенні

ревізій та інвентаризацій, у випадку стихійних лих, техногенних аварій тощо. При виявленні таких втрат і коли конкретна винна особа не встановлена, то всі витрати списуються на інші операційні витрати.

Оцінка збитків від нестач, пошкоджень і крадіжок здійснюється згідно з Порядком визначення розміру збитків від розкрадання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 22.01.1996 р. № 116 (зі змінами та доповненнями)], а також Законом України від 06.06.1995 р. № 217/95-ВР «Про визначення збитків, завданих підприємству, установі, організації розкраданням, знищенням (псуванням), недостачею або втратою дорогоцінних металів, дорогоцінного каміння та валютних цінностей» (зі змінами й доповненнями) [44].

Для обліку відшкодування втрат застосовується субрахунок 375 «Розрахунки по відшкодуванню заподіяного збитку». По дебету цього рахунку відображаються суми виявлених нестач, а за кредитом — списання цих сум.

Дебетове сальдо показує величину не відшкодованого заподіяного збитку підприємству.

Одночасно ведеться забалансовий облік втрат і проводиться ретельне розслідування причин виникнення, а також встановлення осіб винних у цьому. Якщо в ході розслідування виявлена винна особа, то втрати по заподіяному збитку відшкодовуються нею.

У разі виявленні нестач і втрат у бухгалтерському обліку проводиться запис:

Дебет 947 «Нестачі і втрати від псування цінностей»;

Кредит 30 «Каса».

Одночасно суми невідшкодованих нестач обліковуються на забалансовому субрахунку 072 «Невідшкодовані нестачі і втрати від псування цінностей», на якому ведеться аналітичний облік за кожним боржником окремо.

Після встановлення конкретних винуватців суми списуються з забалансового субрахунка з одночасними записами в бухгалтерському обліку:

Дебет 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків»

Кредит 716 «Відшкодування раніше списаних активів».

Якщо нестачі відшкодовуються винуватцем грошовими коштами, робиться запис:

Дебет 30 «Каса»;

Дебет 31 «Рахунки в банках»;

Кредит 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків».

Якщо нестачі утримуються із заробітної плати винуватця, це відображається записом:

Дебет 66 «Розрахунки з оплати праці»;

Кредит 375 «Розрахунки за відшкодуванням завданих збитків».

Аналітичний облік по рахунку 375 ведеться в окремій Відомості 3.2, а синтетичний у Журналі 3 та за кожним дебітором окремо.

На субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» ведеться облік дебіторської заборгованості, яка не знайшла свого відображення на інших рахунках і субрахунках, а саме: усі види розрахунків із працівниками (крім розрахунків з оплати праці та з підзвітними особами), розрахунки за орендними операціями, розрахунки, пов'язані зі здійсненням спільної діяльності, з реалізацією необоротних активів і запасів (крім реалізації, пов'язаної з основною діяльністю) та інші розрахунки.

За дебетом субрахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» відображається виникнення дебіторської заборгованості, за кредитом - її погашення чи списання.

Довгострокова дебіторська заборгованість відображається в Балансі в складі необоротних активів.

Поточна дебіторська заборгованість відображається в Балансі в складі оборотних активів.

У Примітках до фінансової звітності необхідно розкривати таку інформації щодо дебіторської заборгованості:

- перелік дебіторів і суми довгострокової дебіторської заборгованості;
- перелік дебіторів і суми погашення дебіторської заборгованості пов'язаних сторін виділенням внутрішньогрупового сальдо дебіторської заборгованості;
- склад і суми статті Балансу «Інша поточна дебіторська заборгованість»;
- метод визначення величини резерву сумнівних боргів;
- сума поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в розрізі її класифікації за строками непогашення.

Аналітичний облік ведеться по кожному дебітору, по видах заборгованості, із вказівкою строків її утворення й погашення у Відомості 3.2.

Синтетичний облік кредитових оборотів по рахунку 377 ведеться в Журналі 3.

Витрати майбутніх періодів - це витрати, які здійснені у звітному періоді, але відносяться до наступного (або наступних) облікових періодів.

До витрат майбутніх періодів належать витрати, пов'язані з підготовчими до виробництва роботами в сезонних галузях промисловості, з освоєнням нових виробництв і агрегатів, а також сплачена авансом орендна плата, наперед сплачена страховка, рекламні послуги, передплата на газети, журнали, періодичні та довідкові видання тощо.

Для узагальнення інформації щодо здійснених витрат у звітному періоді, які підлягають віднесенню на витрати в майбутніх звітних періодах, використовується *рахунок 39 «Витрати майбутніх періодів»*.

За дебетом рахунка 39 «Витрати майбутніх періодів» відображаються понесені витрати майбутніх періодів, за кредитом - їх списання (розподіл) і включення до складу відповідних витрат звітного періоду.

Аналітичний облік витрат майбутніх періодів ведеться за їхніми видами.

Витрати майбутніх періодів можуть відображати як оборотні, так і необоротні активи, а саме витрати, які стосуються наступного облікового періоду, а також ті, що будуть віднесені на більш пізні періоди.

Розрахунки між підприємствами є однією з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що вони виступають як система економічних відносин між підприємствами.

Отже, при визначенні та класифікації дебіторської заборгованості в зарубіжній та українській практиці не існує явних розбіжностей. Як за кордоном, так і у вітчизняному обліку, під дебіторською заборгованістю компанії розуміють зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, наприклад, по виплаті грошей за продані товари, продукцію, виконані роботи чи надані послуги.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи.

Необхідно відзначити, що облік дебіторської заборгованості в Україні регулюється чітко визначеним нормативом - П(С)БО 10, положення якого в певній мірі відрізняються від запропонованих у міжнародних стандартах. Ці відмінності викликані, в першу чергу, національними та економічними особливостями, що склалися в Україні.

2. СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ АУДИТУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПІДПРИЄМСТВІ

2.1. Наукові основи, економічний зміст та завдання аудиту дебіторської заборгованості на підприємстві

Мета аудиту дебіторської заборгованості – підтвердити інформацію щодо повноти, достовірності, законності та правильності відображення в обліку та своєчасність розрахунків з дебіторами, а також Установити дотримання підприємством вимог П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» [9].

Предмет аудиту дебіторської заборгованості – господарські процеси та операції, пов'язані з розрахунками підприємства з дебіторами, а також відносини, що виникають при цьому на підприємстві та за його межами [30].

Об'єктами аудиту дебіторської заборгованості можуть бути:

1) Елементи облікової політики:

- П(С)БО, якими керується підприємство при веденні обліку розрахунків з дебіторами;

- номенклатура робочих бухгалтерських рахунків, а також будова аналітичних рахунків з обліку дебіторської заборгованості;

- порядок проведення інвентаризації розрахунків;

- порядок нарахування резерву сумнівних боргів;

- форми бланків документів, реєстрів обліку, звітності;

- форми бланків векселів, цінних паперів;

- терміни подання документів до бухгалтерії для пред'явлення рахунків, векселів.

2). Операції з обліку:

- розрахунків з покупцями та замовниками;

- розрахунків за претензіями та відшкодуваннями матеріального збитку;

- розрахунків з підзвітними особами підприємства;

- розрахунків за авансами виданими;
- розрахунків за іншими операціями;
- розрахунків з різними дебіторами;
- резерву сумнівних боргів;
- короткострокових векселів одержаних.

3). Записи в первинних документах, реєстрах обліку та звітності.

4). Інформація про порушення ведення обліку, нестачі, зловживання, які знайшли документальне підтвердження в актах ревізії, перевіроку, висновках аудиторів і постановах правоохоронних органів

Нормативно-правове забезпечення аудиту дебіторської заборгованості

Слід пригадати, що нормативні документи щодо обліку будь-якого об'єкту чи групи об'єктів умовно можна розподілити на дві частини:

1. Загальні документи, притаманні всім об'єктам або їх більшості;
2. Документи, де відображаються вимоги саме до визначеної групи об'єктів.

Документами другої групи щодо дебіторської заборгованості є:

- Інструкція про службові відрядження в межах України та за кордон / Наказ ТінфінУ України № 59 від 13.03.98;
- Порядок визначення розміру збитків від розкладання, нестачі, знищення (псування) матеріальних цінностей / Постанова КТУ № 116 від 22.01.96;
- Про встановлення граничної суми розрахунків готівкою / Постанова Правління НБУ № 210 від 06.06.13;
- Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні / Закон України № 448/96-ВР від 30.10.96;
- Про застосування штрафних санкцій за порушення норм з регулювання обігу готівки / Указ Президента України № 436/95 від

12.06.95;

- Порядок ведення Реєстру виданих та отриманих податкових накладних / Наказ Міністерства доходів і зборів України № 708 від 25.11.13;
- Про затвердження форми Звіту про використання коштів, виданих на відрядження або під звіт, та Порядку його складання / Наказ Міністерства доходів і зборів України № 845 від 24.12.2013;
- Про суми та склад витрат на відрядження державних службовців, що направляються у відрядження підприємствами, установами та організаціями, які повністю або частково утримуються (фінансуються) за рахунок бюджетних коштів / Постанова КМУ № 98 від 02.02.2011;
- Про обіг векселів в Україні / Закон України № 2374-III від 05.04.01;
- П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»;
- П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»;
- П(С)БО 14 «Оренда»;
- П(С)БО 15 «Дохід»;
- П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»;
- П(С)БО 23 «Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін»;
- П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»;
- П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій».

Джерела аудиторських доказів перевірки дебіторської заборгованості

Необхідно пригадати, що питання, пов'язані з аудиторськими доказами визначеного в темі об'єкту або групи об'єктів перевірки розглядаються на трьох основних групах носіїв інформації:

- А) фінансовій звітності;
- Б) реєстрах обліку;
- В) первинних документах.

Де саме відображаються об'єкти дебіторської заборгованості у фінансовій звітності, наведено у табл. 2.1., в якій розглянуто п'ять груп об'єктів.

Таблиця 2.1

Відображення об'єктів дебіторської заборгованості у звітності

Назва форми	Код рядка	Назва рядка
<i>Розрахунки з покупцями та заповниками</i>		
Баланс 2012 р.	161 160	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги - первісна вартість; - чиста реалізаційна вартість
Баланс (Звіт про фінансовий стан) 2013 р.	1125	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги
Примітки до річної фінансової звітності	940	Таблиця ІХ «Дебіторська заборгованість» рядок «Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги»
<i>Розрахунки з різниці дебіторани</i>		
Баланс 2012 р.	170 180 190 200 210	Дебіторська заборгованість за розрахунками: - з бюджетом; - за виданими авансами; - за нарахованими доходами; - із внутрішніх розрахунків. Інша поточна дебіторська заборгованість
Баланс (Звіт про фінансовий стан) 2013 р.	1130 1135 1136 1155	Дебіторська заборгованість за розрахунками: - за виданими авансами; - з бюджетом; - у тому числі з податку на прибуток Інша поточна дебіторська заборгованість
Примітки до річної фінансової звітності	950	Таблиця ІХ «Дебіторська заборгованість» рядок «Інша поточна дебіторська заборгованість»
<i>Резерв сумнівних боргів</i>		
Баланс 2012 р.	162	Резерв сумнівних боргів
Примітки до річної фінансової звітності	951	Таблиця ІХ «Дебіторська заборгованість» рядок «Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості »
<i>Поточні фінансові інвестиції: Еквіваленти грошових коштів</i>		
Баланс 2012 р.	230 240	Грошові кошти та їх еквіваленти : - в національній валюті; - в іноземній валюті
Баланс (Звіт про фінансовий стан) 2013 р.	1165	Гроші та їх еквіваленти
Примітки до річної фінансової звітності	680	Таблиця VI «Грошові кошти» рядок «Еквіваленти грошових коштів»

<i>Поточні фінансові інвестиції: Інші поточні інвестиції</i>		
Баланс 2012 р.	220	Поточні фінансові інвестиції
Баланс (Звіт про фінансовий стан) 2013 р.	1160	Поточні фінансові інвестиції
Примітки до річної фінансової звітності	350- 370 380- 410	Таблиця IV «Фінансові інвестиції» рядок А «Фінансові інвестиції за методом участі в капіталі» рядок Б «Інші фінансові інвестиції»

Б). *Регістри* аналітичного обліку дебіторської заборгованості є:

- журнальна форма — Журнал 3, відомості 3.1, 3.2;
- спрощена форма — Відомість 3-м;
- книжково-журнальна форма :
  - розрахунки з покупцями та замовниками — Книга К-16 (16а), К-17;
  - розрахунки з підзвітними особами — Журнал К-10;
  - розрахунки з різними дебіторами (крім підзвітних осіб) та резерв сумнівних боргів — Книга К-17.

Регістри аналітичного обліку поточних фінансових інвестицій є:

- журнальна форма — Журнал 4, відомість 4.2;
- спрощена форма — Відомість 4-м;
- книжково-журнальна форма — Книга К-17.

Окремих документів, які б застосовувалися тільки для відображення дебіторської заборгованості, не існує.

Тому, первинними документами з її обліку є документи, які використовуються для обліку кореспондуючих до заборгованості об'єктів.

Зупинимось тільки на трьох видах дебіторської заборгованості, які найчастіше виникають на підприємстві.

Первинними бухгалтерськими документами щодо виникнення дебіторської заборгованості є документи з відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг:

- накладна певного виду в залежності від способу доставки відвантажених товарів чи готової продукції, а саме:

- Накладна — вимога на відпуск (внутрішнє переміщення) матеріалів Форма № Т-11;

- Видаткова накладна;

- Товарно-транспортна накладна Форма № 1-ТН (та інші види товарно-транспортних накладних для деяких матеріальних цінностей — молочна сировина, алкогольні напої, спирту), що виписуються в момент, коли визначені об'єкти були продані (відвантажені зі складу);

- Акт виконаних робіт (наданих послуг) — виписується в момент, коли роботи було виконано чи послуги було надано;

- Податкова накладна, складається одночасно із Накладною - вимогою форми № 11, Видатковою накладною або Актом виконаних робіт (наданих послуг) в момент відвантаження або виконання, якщо постачальник/підрядник є платником ПДВ.

Однак, якщо покупець не платником ПДВ, то другий примірник цієї накладної залишається у постачальника / підрядника, зберігається разом із першим примірником і покупцю не передається.

Зменшується дебіторська заборгованість, як правило, шляхом оплати покупцями за відвантажені товари, продукцію, виконані роботи, надані послуги, що відображається платіжними документами.

Первинними документами з виникнення заборгованості за авансами виданими підприємством постачальнику, навпаки, є платіжні документи та певний Договір чи Угода.

Крім того, постачальником може надаватись покупцю Рахунок-фактура або Рахунок на передоплату, але ці документи не є підставою для відображення змін в об'єктах обліку підприємства [30].

Зменшення (закриття) цієї заборгованості відбувається на підставі відвантаження товарів, продукції, виконання робіт, надання послуг, що підтверджується документами, визначеними на початку підпункту В питання 3 поточної підтеми.

Первинними документами, пов'язаними із розрахунками з

підзвітними особами є (див. Інструкцію № 59 від 13.03.1998 та Постанову КМУ № 98 від 02.02.2011):

Наказ (розпорядження) керівника підприємства про відрядження;

- Посвідчення про відрядження;
- Видатковий касовий ордер КО-2;
- Звіт про використання коштів, виданих на відрядження або під

звіт

(Наказ Міністерства доходів і зборів України від 24.12.13 р. № 845);

- виправдувальні документи щодо витрат підзвітних сум (накладні, акти, рахунки, квитанції до прибуткових касових ордерів, чеки РРО, квитки тощо);

- Прибутковий касовий ордер КО-1.

План і програма аудиту дебіторської заборгованості

Завданнями аудиту дебіторської заборгованості в цілому є :

- перевірка законності виникнення дебіторської заборгованості підприємства та віднесення її до довгострокової та короткострокової;
- контроль своєчасності погашення заборгованості;
- аналіз доцільності та своєчасності заходів, вжитих підприємством щодо ліквідації обставин, які спричинили прострочену заборгованість;
- перевірка правильності відображення в обліку розрахунків з дебіторами за продукцію, товари, роботи, послуги (за товарними операціями);
- перевірка правильності відображення в обліку бартерних операцій;
- перевірка правильності відображення в обліку розрахунків за виданими авансами;
- перевірка дотримання законодавства за розрахунками з підзвітними особами та правильність відображення їх в обліку;

- перевірка дотримання законодавства за розрахунками короткостроковими векселями одержаними та правильність відображення їх в обліку;
- перевірка необхідності та правильності формування та використання резерву сумнівних боргів;
- оцінювання стану синтетичного та аналітичного обліку розрахунків з дебіторами, якості відображення господарських операцій у бухгалтерському обліку облікових регістрах та звітності.

На основі плану проведення аудиту дебіторської заборгованості складається програма аудиту, що включає не тільки завдання, які ставить перед собою аудитор, але й визначає процедури (конкретні дії аудитора) для того, щоб зібрати всі можливі достатні та прийнятні докази. Аудитор на кожній перевірці ці процедури доповнює та уточнює.

2.2. Методика аудиту дебіторської заборгованості

Аудитор, отримавши завдання на проведення аудиту дебіторської заборгованості, складає план і програму (розширений план) проведення аудиту та відповідно до неї розпочинає здійснювати перевірку.

Починається перевірка з оцінки методики та організації обліку дебіторської заборгованості, зазначених у Наказі про облікову політику. При цьому, аудитор визначає методичні та організаційні особливості, з'ясовує можливість застосування тих чи інших методик, які можна запропонувати та оцінює такі питання у Наказі про облікову політику:

- оцінка дебіторської заборгованості;
- методика розрахунку резерву сумнівних боргів;
- перевірка робочого плану рахунків й уточнення, які саме рахунки і субрахунки використовує підприємство для обліку дебіторської заборгованості та яким чином деталізує інформацію;
- питання, відображені у посадових інструкціях бухгалтерів з обліку розрахунків з дебіторами;

- наявність використання іноземної валюти при проведенні розрахунків з іноземними контрагентами тощо [30].

Аудит розрахунків з дебіторами може проводитися за наступними основними напрямками:

- аудит розрахунків з покупцями;
- аудит розрахунків з підзвітними особами;
- аудит розрахунків з іншими дебіторами.

Аудит розрахунків з покупцями необхідно починати з оцінки даних фінансової звітності, а саме — Балансу (Звіту про фінансовий стан), з якого з'ясовують суму заборгованості покупців за продукцію, товари, роботи, послуги та суму резерву сумнівних боргів (щодо Балансу по 2012 рік включно). Суму дебіторської заборгованості по Балансу (Звіту про фінансовий стан) доцільно порівняти з Оборотною відомістю за синтетичними рахунками. У випадку невідповідності сум аудитор фіксує ці порушення у своїх робочих документах. Порушеннями можуть бути згорнуті залишки (дебетове сальдо та кредитове по одному й тому ж самому контрагенту взаємно перекриваються), дебіторська заборгованість за розрахунками з покупцями і замовниками перекривається кредиторською заборгованістю за розрахунками з постачальниками та іншими кредиторами тощо.

Наступним кроком, аудитор повинен порівняти дані Оборотної відомості за синтетичними рахунками саме за рахунком 36 з даними реєстрів синтетичного та аналітичного обліку. При цьому доцільно звернути увагу на залишки, що є «не закритими» протягом одного року, перевіривши їх виникнення та спосіб погашення дебіторської заборгованості.

При цьому необхідно з'ясувати, чи не було за окремими субрахунками чи рахунками перекриття дебіторської (рахунки 36, 37) та кредиторської заборгованості (рахунки 63, 68) та відображення залишків за іншими рахунками, їх відповідність даним фінансової

звітності.

Аудитор починає з'ясовувати наявність простроченої заборгованості від року до трьох (термін позовної давності), існування списаної дебіторської заборгованості, наявність проведення службового розслідування перед списанням дебіторської заборгованості, виявлення зловживань щодо закриття дебіторської заборгованості кредиторською заборгованістю, навіть за різних підприємствами, термін позовної давності за якими закінчився [30].

Особливу увагу аудитор повинен приділити простроченій дебіторській заборгованості, причинам її виникнення; заходам, які було проведено менеджерами для її повернення, з'ясуванню, чи було встановлено особу, яка допустила виникнення такої заборгованості. Аудиторові необхідно визначити, яка існує на підприємстві політика щодо використання заходів з відшкодування простроченої дебіторської заборгованості.

При проведенні аудиту розрахунків з покупцями і виявленні у процесі перевірки простроченої дебіторської заборгованості необхідно перевірити наступне:

- термін виникнення заборгованості;
- наявність та правильність заповнення первинних документів: довіреностей, видаткових накладних, товарно-транспортних накладних, податкових накладних, договорів;
- заходи, які використовувались для спроб відшкодування дебіторської заборгованості: пред'явлення претензії, направлення актів взаємозвірки розрахунків, листів тощо;
- наявність та правильність списання дебіторської заборгованості за рахунок нарахованого резерву сумнівних боргів або за рахунок інших джерел тощо [27].

Аудитор повинен виявити можливе зловживання при погашенні заборгованості покупців, а саме розрахунків готівкою із можливим не

оприбуткуванням її в касу підприємства і наступним списанням такої дебіторської заборгованості у якості простроченої або безнадійної (тобто можливості існування фактів шахрайства на підприємстві).

Наступним кроком аудитора є перевірка методики нарахування резерву сумнівних боргів. Її необхідно порівняти з методикою, визначеною Наказом про облікову політику. Крім того, слід перевірити всі суми дебіторської заборгованості, що списані за рахунок резерву та провести інвентаризацію правильності нарахованих сум резерву та існуючого залишку цього резерву.

Особливу Увагу при проведенні аудиту дебіторської заборгованості доцільно звернути на розрахунки з разовими покупцями, документальне оформлення та способи розрахунків підприємства з ними.

Всі виявлені помилки і зловживання аудитор фіксує у своїх робочих документах, детально описуючи наявні ситуації та підкріплює виявлені факти копіями первинних документів, записами у регістрах обліку тощо. Крім того, при з'ясуванні наявності простроченої дебіторської заборгованості, особливо яка виникла при розрахунках із разовими клієнтами, аудиторіві необхідно рекомендувати керівництву направити контрагенту акти звірки взаємних розрахунків для підтвердження достовірності залишків по аналітичних рахунках. Копії цих актів також доцільно прикласти до робочих документів аудитора.

Аудит розрахунків з підзвітними особами необхідно здійснювати суцільним методом у зв'язку із тим, що ці операції мають найвищий ризик щодо їх оформлення та відображення в обліку. Крім того, ці операції мають досить високий ризик щодо неправильності визначення сум, які підлягають відшкодуванню.

Перевірку починають за типовою дедуктивною методикою — після ознайомлення із внутрішніми стандартами підприємства щодо розрахунків з підзвітними особами порівнюють дані звітності за об'єктом перевірки, Оборотної відомості за синтетичними рахунками, записами Головної книги

та перевірки записів у регістрах синтетичного та аналітичного обліку за рахунком 372 «Розрахунки з підзвітними особами».

Аудитор повинен перевірити як організовано облік, який за цим видом розрахунків повинен вестись у одному регістрі за різними валютами (з метою контролю за використанням грошових коштів, так як підзвіт особа може отримати декілька валют). При цьому необхідно приділяти увагу документам, що підтверджують використання коштів, виданих під звіт. Необхідно перевірити правильність визначення добових відповідно до Наказу керівника на відрядження, оригіналам підтверджувальних документів і відміткам із міст прибуття-вибуття у процесі відрядження. Особливу увагу необхідно приділити витратам по відрядженнях за кордон (щодо виплати добових у гривні та в іноземній валюті та правильності визначення цих витрат), а також перевірити як правильність, так і своєчасність повернення в касу невикористаної суми коштів, особливо при отриманні авансу в іноземній валюті та при видачі особі банківської платіжної картки і проведенні витрат (а особливо — перевитрат) у іноземній валюті. Кожна валютна операція також перевіряється на правильність відображення в обліку курсової різниці.

Наступним кроком є здійснення аудиту розрахунків з іншими дебіторами. Проводити аудит за цим видом розрахунків доцільно за наступними напрямками:

- розрахунки за виданими авансами,
- розрахунки за претензіями,
- розрахунки з матеріально відповідальними особами за відшкодування завданих збитків,
- розрахунки з іншими кредиторами та ін.

Аудитор починає перевірку за методом дедукції із виявлення у Балансі (Звіті про фінансовий стан) залишків по цих рахунках та порівняння їх з даними Оборотної відомості за синтетичними рахунками. При цьому доцільно виявити, чи були залишки протягом року по цих

рахунках і яким чином пройшло закриття цих заборгованостей.

При перевірці розрахунків з іншими дебіторами доцільно перевірити правильність відшкодування завданих збитків матеріально відповідальною особою за кожною нестачею чи псуванням матеріальних цінностей (особливо необхідно перевірити правильність визначення кратної суми з урахуванням ПДВ). А тому необхідно перевірити залишки за кожним аналітичним рахунком чи за господарською операцією, починаючи з реєстрів обліку, а потім — первинних документів та інших необхідних (можливо, юридичних чи судових) документів. При цьому потрібно з'ясувати за кожним документом правильність відображення господарських операцій, правильність визначення сум відшкодування та своєчасного перерахування сум податків і кратної вартості до бюджету. При виявленні відхилень аудиторів доцільно зняти копії документів та відобразити всі факти у своїх робочих документах. Разом із цим аудитор повинен рекомендувати підприємству шляхи виправлення помилок [30].

Для накопичення інформації аудиторів доцільно використовувати таблиці, у яких відображаються всі викривлення: помилки, розбіжності, зловживання тощо, що надасть більше можливостей для визначення загальної суми викривлень.

2.3. Типові та можливі порушення обліку дебіторської заборгованості

До типових та можливих порушень по операціях з обліку дебіторської заборгованості слід віднести:

- незадовільне оформлення первинних документів (застосування нетипових чи недоречних форм, відсутність підписів, печаток, не заповнення всіх необхідних реквізитів);
- неправильне оформлення або відсутність договорів, що стали підставою відвантаження готової продукції, товарів, здійснення

робіт, надання послуг тощо і виникнення дебіторської заборгованості;

- безпідставне визнання доходів організації;
- неправильна класифікація сум дебіторської заборгованості на довгострокову та короткострокову;
- зарахування отриманих сум дебіторської заборгованості на погашення заборгованості невідповідних дебіторів;
- відображення дебіторської заборгованості на фіктивних рахунках неіснуючих клієнтів або за фіктивними нетоварними операціями;
- списання нестач і крадіжок за рахунок збільшення дебіторської заборгованості;
- неправильне відображення бартерних операцій;
- не взаємозакриття авансів отриманих відповідними сумами щодосписання визнаної дебіторської заборгованості;
- не взаємозакриття авансів сплачених відповідними сумами щодосписання визнаної кредиторської заборгованості;
- приховування дебіторської заборгованості відображенням у Балансі (Звіті про фінансовий стан) згорнутого залишку;
- неправильне визначення (оцінка) сум дебіторської заборгованості у зв'язку з коливанням курсу валют на дату складання Балансу (Звіту про фінансовий стан) при розрахунках в іноземній валюті;
- неправильний розрахунок суми резерву сумнівних боргів;
- шахрайство з сумами дебіторської заборгованості підзвітних осіб (списання її без підстав та документального підтвердження);
- заміна реальних виписок банку іншими або виправлення сум, щосвідчать про погашення дебіторської заборгованості;
- неправильне визначення податкового зобов'язання з ПДВ;
- формальне проведення інвентаризації розрахунків;
- невідповідність даних аналітичного та синтетичного обліку тощо [30].

3. ОРГАНІЗАЦІЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ»

3.1. Організація бухгалтерського обліку на підприємстві

Облік діяльності на підприємстві ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» ведеться згідно чинного законодавства, інструкціям, нормативно-правовим актам органів державної влади і місцевого самоврядування, керівним матеріалам фінансових, контрольно-ревізійних та податкових органів з організації бухгалтерського обліку та складання звітності, а також інших документів, які регулюють господарсько-фінансову діяльність товариства.

При організації бухгалтерського обліку підприємство дотримуватись наступних правил і принципів:

1. Бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації. Процес реєстрації, накопичення, узагальнення та збереження інформації про діяльність підприємства ведеться безперервно від створення юридичної особи і до дати припинення юридичної особи.

2. Питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника (власників) або уповноваженого органу (посадової особи) відповідно до законодавства та установчих документів.

Саме власник підприємства як особа, найбільш зацікавлена в результатах діяльності підприємства та їх визначенні, має пріоритетне право у вирішенні питання організації бухгалтерського обліку.

Власник здійснює свої права щодо управління підприємством безпосередньо або через уповноважені ним органи відповідно до статуту підприємства.

3. Відповідальність за організацію бухгалтерського обліку та забезпечення фіксування фактів здійснення всіх господарських операцій у первинних документах, збереження оброблених документів, реєстрів і звітності протягом встановленого терміну, але не менше трьох років, несе власник або уповноважений орган (посадова особа) [28].

Керівник підприємства несе відповідальність як за організацію бухгалтерського обліку, так і за збереження відповідної документації протягом встановлених законодавством строків.

Таблиця 3.1. - Терміни зберігання документів бухгалтерського обліку та звітності

Документи бухгалтерського обліку та звітності	Термін зберігання
Річні бухгалтерські звіти, примітки до звітності, спеціалізовані форми	до ліквідації підприємства
Первинні документи, які фіксують факт виконання господарської операції, що є підставою для запису в реєстрах бухгалтерського обліку та податкових записів	3 роки (за умови завершення перевірки податковими органами з питань додержання податкового законодавства)

4. Для забезпечення ведення бухгалтерського обліку підприємство самостійно обирає форми його організації:

– введення до штату підприємства посади бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером;

– користування послугами спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи;

– ведення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою;

– самостійне ведення бухгалтерського обліку та складання звітності безпосередньо власником або керівником підприємства. Ця форма організації бухгалтерського обліку не може застосовуватися на підприємствах, звітність яких повинна оприлюднюватися.

Керівник підприємства має право обрати одну з дозволених форм організації ведення бухгалтерського обліку. Незалежно від обраної форми

ведення бухгалтерського обліку, відповідальність за його організацію, ведення і зберігання документації залишається на керівнику підприємства. Керівник підприємства (власник чи уповноважений орган) несе відповідальність за те, що бухгалтерський облік повинен забезпечити складання фінансової звітності, в якій вся інформація є вільною від упередженості, повною з усіх суттєвих аспектів та доречною для потреб користувачів.

5. Підприємство самостійно:

- визначає облікову політику підприємства;
- обирає форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в них з додержанням єдиних засад, встановлених цим Законом, та з урахуванням особливостей своєї діяльності і технології обробки облікових даних;
  - розробляє систему і форми внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, звітності і контролю господарських операцій, визначає права працівників на підписання бухгалтерських документів;
  - затверджує правила документообігу і технологію обробки облікової інформації, додаткову систему рахунків і реєстрів аналітичного обліку;
  - може виділяти на окремий баланс філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, які зобов'язані вести бухгалтерський облік, з наступним включенням їх показників до фінансової звітності підприємства.

Перелічені правила оформляються наказом керівника підприємства про організацію бухгалтерського обліку та облікову політику підприємства, додатками до якого можуть бути:

- списки осіб, які мають право підписувати бухгалтерські документи та надавати дозвіл на здійснення господарських операцій, які пов'язані з перерахуванням (виплатою) грошових коштів, витратами товарно-матеріальних цінностей та іншого майна;
- правила документообігу, регламент та графіки проходження документів;

- наказ про організацію відокремлених підрозділів та затвердження положень про них;
- затвердження посадових інструкцій.

При визначенні облікової політики в наказі підприємства також розкривається інформація шляхом описання принципів, які застосовуються для обчислення оцінки статей балансу, в тому числі визнання активів, а також застосування методів і процедур обліку за окремими статтями звітності, зокрема застосування методів амортизації необоротних активів, установлюються пороги суттєвості облікової інформації.

Таблиця 3.2. - Поріг суттєвості для різних об'єктів обліку

Об'єкти обліку	Поріг суттєвості
— окремі об'єкти обліку активів, зобов'язань і власного капіталу	5% відповідно всіх активів, зобов'язань і власного капіталу
— окремі види доходів і витрат	2% чистого прибутку (збитку)
З метою відображення переоцінки або зменшення корисності об'єктів обліку	1% чистого прибутку (збитку) або 10% відхилення залишкової вартості об'єктів обліку від їх справедливої вартості
для інших господарських операцій та об'єктів обліку	1-10% з урахуванням обсягів діяльності підприємства*
* Лист Міністерства фінансів України від 29.07.2003 р. №04230-04108 «Щодо застосування критеріїв суттєвості у бухгалтерському обліку» .	

6. Керівник підприємства зобов'язаний створити необхідні умови для правильного ведення бухгалтерського обліку, забезпечити неухильне виконання всіма підрозділами, службами та працівниками, причетними до бухгалтерського обліку, правомірних вимог бухгалтера щодо дотримання порядку оформлення та подання до обліку первинних документів.

7. Головний бухгалтер або особа, на яку покладено ведення бухгалтерського обліку підприємства:

- забезпечує дотримання на підприємстві встановлених єдиних методологічних засад бухгалтерського обліку, складання і подання у встановлені строки фінансової звітності;

- організує контроль за відображенням на рахунках бухгалтерського обліку всіх господарських операцій;
- бере участь в оформленні матеріалів, пов'язаних з нестачею та відшкодуванням втрат від нестачі, крадіжки і псування активів підприємства;
- забезпечує перевірку стану бухгалтерського обліку у філіях, представництвах, відділеннях та інших відокремлених підрозділах підприємства.

3.2. Організація на підприємстві обліку дебіторської заборгованості

Організація первинного обліку дебіторської заборгованості. Загальна схема документообігу.

Бухгалтерський облік на підприємстві веде бухгалтерська служба, до якої належить: головний бухгалтер та бухгалтер, тому бухгалтерський облік здійснюється на підприємстві звітністю головного бухгалтера та його помічника.

Підприємство веде бухгалтерський, фінансовий та податковий облік за автоматизованою формою, користуючись програмою «1С:Підприємство» 8.2 та Медок, та допоміжними програмами MSOffice: Excel і Word; веде статистичну звітність відповідно до чинного законодавства.

Система бухгалтерського обліку – континентальна.

Підприємство здає п'ять форм фінансової звітності у органи статистики:

- Форма № 1 – «Баланс» (Звіт про фінансовий стан);
- Форма № 2 – «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід);
- Форма № 3 – «Звіт про рух грошових коштів» (за прямим методом);
- Форма № 4 – «Звіт про власний капітал»;
- Форма № 5 – «Примітки до річної фінансової звітності».

Форму № 1 – «Баланс» (Звіт про фінансовий стан) та форму № 2 – «Звіт про фінансові результати» (Звіт про сукупний дохід) підприємство здає у

органи статистики щоквартально. Всі інші форми товариство подає в кінці року (також враховуючи форму № 1 та форму № 2 за рік).

Весь цикл бухгалтерського обліку від здійснення операції до складання фінансової звітності може бути поділений на такі етапи:

1. Відображення всіх операцій у первинних документах в програмі;
2. Аналіз операції, її визнання та оцінка відповідно до вимог П(С)БО;
3. Внесення записів за результатами переоцінки або зміни графіків платежів та внаслідок зміни валютних курсів (у розрізі валютних договорів);
4. Закриття рахунків доходів і витрат;
5. Складання оборотно-сальдового балансу;
6. Складання фінансової звітності (Баланс, Звіт про фінансові результати, Звіт про рух грошових коштів, Звіт про власний капітал, Примітки).

Етапи 1, 2, 3, 4, 5 здійснюються підприємством щомісяця, етап 6 – раз у квартал.

Документообіг при відображенні здійснення всіх господарських операцій на підприємстві:

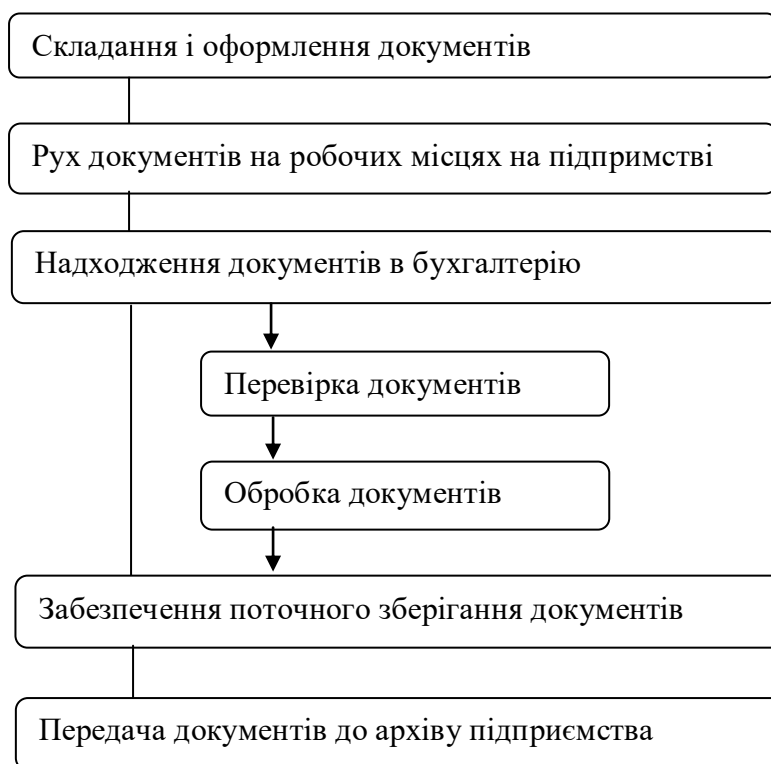

Схема 3.1. Документообіг при відображенні здійснення всіх господарських операцій на підприємстві.

Товариство має право самостійно здійснювати зовнішньоекономічну діяльність, яка регулюється чинним законодавством України.

При здійсненні зовнішньоекономічної діяльності підприємство користується повним обсягом прав суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності відповідно до чинного законодавства.

Трудовий колектив підприємства складають усі громадяни, що беруть участь в діяльності Товариства на основі трудового договору (контракту), а також інших правових форм, що регулюють трудові відносини.

Мінімальний розмір заробітної плати працівників не може бути меншим за розмір мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством.

Усі працівники підлягають пенсійному та соціальному страхуванню в порядку і на умовах, встановлених законодавством.

Згідно П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" - це сума заборгованості дебіторів підприємства на певну дату. Керуючись вимогами П(С)БО 10 підприємство у бухгалтерському обліку відображає інформацію про дебіторську заборгованість окремо за двома видами:

- поточна дебіторська заборгованість;
- довгострокова дебіторська заборгованість.

Поточна дебіторська заборгованість - виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу. Тобто для віднесення дебіторської заборгованості до поточної, достатньо наявності хоча б одного з двох наведених критеріїв.

Довгострокова дебіторська заборгованість - виникає в ході нормального операційного циклу і буде погашена після 12 місяців з дати балансу, тобто для віднесення заборгованості до довгострокової, необхідна одночасна наявність двох наведених критеріїв (схема 3.2).

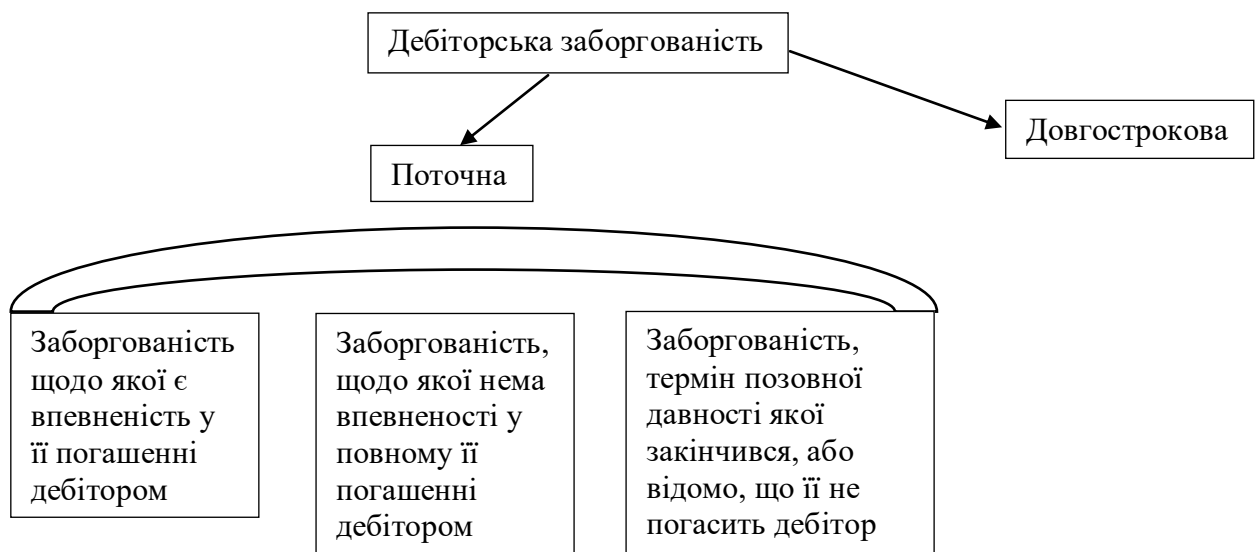

Схема 3.2.Класифікація дебіторської заборгованості

Дебіторська заборгованість також класифікується за об'єктами щодо яких вона виникла. Згідно з цим виділяють такі види дебіторської заборгованості:

- заборгованість орендаря за фінансовою орендою, яка відображається в балансі орендодавця;
- заборгованість забезпечена векселями;
- дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги;
- дебіторська заборгованість за розрахунками (з бюджетом, за виданими авансами, з нарахованих доходів, із внутрішніх розрахунків);
- інша дебіторська заборгованість.

Залежно від своєчасності погашення дебіторська заборгованість поділяється на:

- дебіторську заборгованість, строк оплати якої не настав (строкова дебіторська заборгованість);
- дебіторська заборгованість не сплачена в строк (прострочена). В тому числі:
  - сумнівна дебіторська заборгованість;
  - безнадійна дебіторська заборгованість.

Накопичення великих обсягів дебіторської заборгованості знижує платоспроможність підприємства. Для проведення розрахунків за зобов'язаннями підприємству доводиться перетворювати високоліквідні активи на грошові кошти, у протилежному випадку йому загрожує банкрутство.

Довготермінову дебіторську заборгованість оцінюють за дисконтованою вартістю майбутніх платежів, яких очікують для погашення цієї заборгованості. Порядок дисконтування необхідно своєчасно довести до облікових працівників, до обов'язків яких входить облік розрахунків з дебіторами.

Заборгованість за фінансовою орендою відображають у балансі орендодавця в сумі чистих інвестицій в оренду.

Поточну дебіторську заборгованість оцінюють у фактичній сумі на дату її виникнення.

Крім того, при оцінці товарної дебіторської заборгованості чинним законодавством передбачені певні особливості. Відповідно до принципу обачності, в момент визначення доходу від реалізації підприємство має визначити можливі втрати від неповернення частини боргів покупцями. Тобто, за сумнівною заборгованістю з метою відображення реальної картини фінансового стану підприємства створюють резерв сумнівних боргів, таким чином слід організувати відображення поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги в підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

Облік операцій по дебіторській заборгованості, здійснюється на підставі господарських договорів та первинних документів, що засвідчують факт здійснення господарської операції. Завдання організації документування цих операцій) скласти графік документообігу із зазначенням конкретних виконавців, дат виписки та передачі документів до архіву.

Порядок і форми розрахунків між організацією і покупцем визначаються у господарських договорах. Бухгалтер звертає увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства. Це найбільш розповсюджена і важлива основа виникнення зобов'язань, основна форма реалізації товарно-грошових відносин в ринковій економіці. Договір вважається укладеним з моменту набуття ним обумовленої форми (наприклад, простої письмової або нотаріально засвідченої). Укладання договору представляє собою процес, який складається з двох стадій: оферти (пропозиція укласти договір) та акцепту (відповідь про згоду укласти договір). Пропозиція про укладання договору може бути висловлена усно або зроблена письмово із зазначенням строку для відповіді або без нього. Якщо оферта містить вказівку на строк для відповіді, договір вважається укладеним, якщо особа, яка внесла пропозицію укласти договір, одержала від іншої сторони відповідь про прийняття пропозиції (акцепт) протягом цього терміну. Якщо ж оферта не містить вказівок на строк і зроблена в письмовій формі, то договір вважається укладеним, коли відповідь про прийняття пропозиції одержана протягом необхідного для цього строку. Основними положеннями договорів, на які звертає головний бухгалтер організації, є: строк та місце виконання зобов'язань; ціна договору (визначається угодою сторін); форма розрахунків. Після досягнення сторонами згоди за всіма умовами договору і складання кінцевої редакції тексту договору настає момент його підписання. Договір підписується особою, яка має на це право.

На підприємстві ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» первинний облік по розрахункам з покупцями і замовниками послуг ведеться з використанням рахунку 361 «Розрахунки з покупцями» та на рахунку 377 «Розрахунки з іншими дебіторами».

Наступними первинними документами на підприємстві ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» виступають такі документи, наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3. - Первинні документи з обліку дебіторської заборгованості

Виникнення заборгованості	Погашення заборгованості
Рахунки-фактури	Прибуткові касові ордери
Видаткові накладні	Платіжне доручення вхідне
Податкові накладні	Виписки банку
Акт прийнятих робіт, послуг	
Товарно-транспортні накладні	

Відображення в обліку отримання і повернення грошового авансу підзвітною особою та розрахунків з іншими підприємствами

Операції з відображення в обліку розрахунків з підзвітними особами - звичні, можна сказати повсякденні для бухгалтерів підприємств усіх форм власності і видів діяльності.

Водночас розрахунки з підзвітними особами зачіпають досить широке коло операцій - з готівковими коштами у національній та іноземній валюті, розрахунками, переміщенням цінностей (необоротні й оборотні активи), оплатою послуг, формуванням витрат і вартості цінностей, оподаткуванням, утриманнями із заробітної плати працівників, специфічно вирішених правових відносин, використанням як типових форм первинних документів, так і нестандартних документів, розроблених на підприємстві, і т.д. В підсумку, як показує практика, помилки, що виникають при проведенні розрахунків за участю підзвітних осіб, не рідкість.

Розглянемо спочатку, хто для підприємства є підзвітною особою.

Підзвітна особа - довірена особа підприємства, якій підприємство надало такий статус.

Статус підзвітної особи - сукупність прав і обов'язків фізичної особи, що перебуває в певних відносинах з підприємством - працівника цього підприємства, посадової особи, власника підприємства. У поняття статусу входять права і обов'язки особи, передбачені для учасника трудових, адміністративно-правових відносин.

Статус підзвітної особи підприємства залежно від мети її відрядження нормативною базою встановлений не для всіх категорій працюючих.

У відрядження може бути відправлена фізична особа, з якою відносини підприємства регулюються трудовим договором (угодою, контрактом) на постійній основі або як зі сумісником. Тобто, якщо з таким працівником відносини підприємства регулюються цивільно-правовими договорами, він не може їхати в службове відрядження від цього підприємства. Що стосується сумісника, то він може мати два посвідчення про відрядження (переважно в один пункт і, очевидно, з однією метою) - одне з основного місця праці, друге - з місця праці за сумісництвом (Інструкція про службові відрядження № 669) [45].

Основні операції із розрахунків з підзвітними особами підприємства подані в таблиці 3.4. На малих і невеликих підприємствах деякі операції, особливо на початкових стадіях розрахунків, можуть не мати чітких меж і бути об'єднані.

Перший етап відносин починається з визначення - в якості кого і де залучатиметься підзвітна особа за межами підприємства. Мету, для досягнення якої відряджається підзвітна особа, визначає керівник підприємства.

Таблиця 3.4 - Послідовність операцій із розрахунків з підзвітною особою підприємства

Операції	Основні первинні документи, що оформляються під час здійснення операцій з підзвітними особами
1	2
1. Отримання завдання підзвітною особою для цього підприємства	Затвердження списку осіб, які одержують готівкові кошти на господарські потреби. Оформлення відносин працівника з підприємством, працівник - член керівного органу - наказ про оформлення розрахунків з підзвітними особами. Усне або письмове розпорядження, наказ про службове відрядження. Оформлення, при необхідності, довіреності підприємства. Затвердження розрахунку суми необхідних грошових коштів для виконання завдання. Оформлення посвідчення про відрядження і реєстрація його в журналі реєстрації службових відряджень
2. Отримання авансу для оплати витрат	Витратний касовий ордер з вказівкою мети витрачання коштів або платіжна відомість. Реєстрація в журналі контролю підзвітних сум

1	2
3. Скерування працівника на інше підприємство	Придбання проїзних документів, оформлення документів на перевезення багажу або іншого вантажу та інших документів, необхідних для проїзду до місця призначення відрядження
4. Оформлення документів на отримані цінності, роботи або послуги на іншому підприємстві: - передача отриманої під звіт готівки на оплату цінностей, робіт або послуг; - отримання цінностей, робіт або послуг; - виконання завдання із службового відрядження	Оформлення квитанцій (в тому числі до прибуткового касового ордера), касового чека, акта закупівлі, товарного чека, накладної на відпускання ТМЦ, акта купівлі-продажу, акта виконаних робіт, товаротранспортної накладної, податкової накладної. Виконання передбачених завданням дій на іншому/інших підприємствах. Можливе на даному етапі отримання перерахованої заробітної плати відрядженою особою за його заявою
5. Повернення працівника з відрядження. Передача матеріальних цінностей матеріально відповідальній особі свого підприємства: - передача документів на їх отримання і оплату в бухгалтерію підприємства; - передача документів, що підтверджують витрати на відрядження підзвітної особи в бухгалтерію підприємства	Придбання проїзних документів, оформлення документів на провезення багажу або іншого вантажу й інших документів, необхідних для проїзду від місця відрядження до місця постійної роботи відрядженого працівника. Акт приймання, прибутковий ордер, авансовий звіт і передача з ними всіх супровідних документів, що підтверджують витрати, в бухгалтерію і/або на склад
6. Складання звіту про використання одержаних грошових коштів: - складання звіту про виконання завдання; - затвердження авансового звіту підписом керівника; - отримання перевитраченої готівки або повернення невитраченої готівки; - бухгалтерські операції із розрахунків з підзвітною особою	Звіт про виконану роботу у відрядженні. Затвердження і відображення в Журналі-ордері №7 по кредиту субрахунка 372 "Розрахунки з підзвітними особами" авансового звіту підзвітної особи. Повний розрахунок з підзвітною особою з авансового звіту і в зв'язку з цим оформлення прибуткового (на повернення невикористаних грошових коштів) або витратного (на покриття зробленої і визнаної перевитрати грошових коштів підзвітною особою) касового ордера. Відображення здійснених операцій бухгалтерськими проведеннями із занесенням їх у Головну книгу

Готівка під звіт видається на такі цілі:

- на адміністративно-господарські потреби;
- на витрати із службових відряджень.

Розпорядження керівника (наказ, службова записка, усне розпорядження, вказівка, розрахунок і т.д.) є основою для видачі грошового авансу підзвітній особі, тобто відбувається другий етап відносин.

У зв'язку з підвищеною відповідальністю розрахунків з підзвітними особами для оперативного обліку отримання і повернення грошових коштів на підприємстві бажано мати спеціальний обліковий реєстр, наприклад, Журнал контролю видачі і повернення грошових коштів підзвітним особам (таблиця 3.5).

Працівник бухгалтерії, який веде такий журнал:

- відстежує погашення заборгованості працівником одержаних готівкових коштів;

- інформує адміністрацію про наявність сум за підзвітними особами, про які немає звіту за виданими раніше грошима при оформленні заявки на отримання готівки в банку;

- підтверджує відсутність заборгованості конкретної особи за раніше отриманими грошима для отримання нової суми грошових коштів.

Таблиця 3.5 - Журнал контролю видачі і повернення грошових коштів підзвітними особами

Дані про працівника, який отримав гроші			Дані про розмір вилучених коштів			Дані про повернення готівки			
№ з/п	Дата	П.І.Б. підзвітної особи	Мета видачі	Наказ №	Сума, грн	№ авансового звіту	Дата	Сума, грн	Примітки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	16	Степовська І.М.	відрядження	07/11-16	1440,00	7	18	-	-

Бухгалтер _____

Відмітка такого працівника бухгалтерії ставиться на наказі (розпорядженні) керівника на видачу готівки підзвітній особі. Записи в цьому реєстрі кореспондують із записами в рахунках бухгалтерського обліку, насамперед за касою.

Починаючи з другого етапу, розрахунки з підзвітною особою відображаються в бухгалтерському обліку.

При видачі готівкових грошових коштів виникає дебіторська заборгованість підзвітної особи перед підприємством, яка погашається після:

1. Подання підзвітною особою авансового звіту з додатком документів, що підтверджують зроблені витрати, визнання вказаних витрат обґрунтованими і затвердження авансового звіту керівником підприємства.

2. І/або повернення залишку невикористаних підзвітною особою готівкових грошових коштів у касу підприємства.

3. І/або утримання залишку невикористаних підзвітною особою грошових коштів з його заробітної плати.

Оперативний облік отримання і повернення готівкових грошових коштів ведеться в Журналі контролю.

Розрахунки з підзвітними особами відносяться до розрахунків підприємства з поточної дебіторської заборгованості. Для таких розрахунків у бухгалтерському обліку використовується субрахунок 372 "Розрахунки з підзвітними особами". Сальдо цього субрахунка може бути як дебетовим, так і кредитовим. Для забезпечення необхідної точності за даним субрахунком можуть відкриватися субрахунки третього порядку, наприклад: 3721 "Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті", 3722 "Розрахунки з підзвітними особами за відрядженнями в іноземній валюті", 3723 "Розрахунки за витратами на господарські потреби" та інші субрахунки.

Підприємству потрібно враховувати обмеження видачі готівкових коштів. Як передбачено Указом Президента №436 [40] та Інструкцією 21 [41], підприємства можуть здійснювати видачу готівкових грошових коштів на господарські потреби з каси за рахунок залишку виручки в касі за відсутності податкової заборгованості.

У таблиці 3.6 розглянуто відображення в бухгалтерському обліку основних операцій при отриманні коштів під звіт і повернення їх.

Таблиця 3.6 - Бухгалтерський облік з підзвітними особами при отриманні грошових коштів з каси і з поточного рахунка

№ з/п	Зміст операції	Дата	Кореспонд. рахунки		Сума, грн
			Д-т	К-т	
1	2	3	4	5	6
1.	Отримані грошові кошти з поточного рахунка в банку для видачі підзвітній особі на службове відрядження	17.10.2016	301	311	1350,00
2.	Отримані грошові кошти з поточного рахунка в банку для видачі підзвітній особі на господарські потреби	17.10.2016	301	311	1050,00
3.	Видані з каси готівкові грошові кошти підзвітній особі у національній валюті на службове відрядження. Відкрито субрахунок 3721 "Розрахунки з підзвітними особами за службовими відрядженнями у національній валюті". За відсутності в підприємства податкової заборгованості готівка видається із залишку коштів у касі	18.10.2016	3721	301	1350,00
4.	Видані з каси готівкові грошові кошти підзвітній особі у національній валюті на господарські потреби. Відкрито субрахунок 3723 "Розрахунки з підзвітними особами за витратами на господарські потреби".	18.10.2016	3723	301	1050,00
5.	Складання авансового звіту та предоставлення працівником усіх документів, які підтверджують витрачені на службове відрядження грошові кошти	21.10.2016	631	3721	1350,00
6.	Складання авансового звіту та предоставлення працівником усіх документів, які підтверджують витрачені на господарські потреби грошові кошти	21.10.2016	631	3723	1050,00
7.	Перераховані грошові кошти на карту підзвітній особі (1) для перерахування поштовим переказом іншій підзвітній особі (2), що перебуває у відрядженні	01.11.2016	3723	311	2500,00
8.	Перераховано готівкові грошові кошти, отримані підзвітною особою (1) підзвітній особі (2), що перебуває в службовому відрядженні, поштовим переказом з повідомленням про вручення через відділення "Укрпошта"	01.11.2016	333	3723	2325,00
9.	Отримані підзвітною особою (2), яка перебуває у відрядженні, з каси поштового відділення "Укрпошта" перераховані йому командировочні, про що свідчить отримане підприємством повідомлення "Укрпошти"	02.11.2016	3721	333	2325,00

1	2	3	4	5	6
10.	Віднесена на витрати вартість послуг "Укрпошти" з пересилання готівки підзвітній особі 2 (7%)	01.11.2016	92	3723	175,00
11.	Складання авансового звіту та предоставлення працівником усіх документів, які підтверджують витрачені на господарські потреби грошові кошти	03.11.2016	631	3721	2325,00
12.	Перераховані грошові кошти на карту підзвітній особі на службове відрядження за платіжним дорученням з поточного рахунка в банку	14.11.2016	3721	311	2564,00
Варіант 1. Повернення невикористаних грошей					
13.	Повернення невикористаних грошей (залишку готівки) підзвітною особою в касу підприємства	17.11.2016	301	3721	44,00
14.	Перерахування грошових коштів з каси на поточний рахунок підприємства	17.11.2016	311	301	44,00
15.	У разі якщо підзвітна особа у встановлений термін не повернула гроші, сума заборгованості утримується з його заробітної плати	21.11.2016	661	3721	44,00
Варіант 2. Підзвітна особа перевитратила отримані гроші: замість 2564,00 грн витрачено 2745,00 грн. Є дозвіл керівника про погашення допущеної підзвітною особою перевитрати					
16.	Підзвітній особі відшкодована перевитрата грошей	18.11.2016	3721	311	181,00
Варіант 3. Підзвітна особа після закінчення відрядження залишок готівки протягом 3-х днів не повернула в касу. За результатами перевірки обслуговуючої установи банку таке порушення норм регулювання обороту готівки було встановлене. На підприємство накладені штрафні санкції в розмірі 25% від неповерненої у встановлені строки суми 44,00 x 0,25 = 11 грн. Для відображення штрафних санкцій на рахунку 64 "Розрахунки за податками і платежами" відкривається субрахунок 6422 "Розрахунки зі сплати фінансових санкцій"*					
17.	Нараховано штраф за невчасне повернення готівки. Понад 3 дні, 25 %	21.11.2016	948	6422	11,00
18.	Перерахована з поточного рахунка підприємства в банку сума штрафу до бюджету	22.11.2016	6422	311	11,00

Остаточний розрахунок підзвітної особи за одержаними грошовими коштами закінчується складанням нею авансового звіту.

Облік заборгованості за товари, роботи, послуги

Поточна дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги на ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» визначається активом одночасно з визначенням доходу від виконаних робіт, наданих послуг і оцінюється за первинною вартістю. У разі відстрочення

платежу з утворенням від цього різниці між справедливою вартістю дебіторської заборгованості та номінальною сумою грошових коштів (їх еквівалентів), що підлягають отриманню за товари або послуги, така різниця визначається дебіторською заборгованістю за нарахованими доходами (процентами) в період її нарахування.

У балансі поточна дебіторська заборгованість поділяється на заборгованість покупців і замовників та іншу поточну дебіторську заборгованість.

Покупці – це фізичні або юридичні особи, які купують товари (роботи, послуги).

Замовники – це учасники договору, на підставі замовлення яких надаються послуги, виконуються роботи іншим учасником договору.

Порядок і форми розрахунків між постачальником і покупцем на ПРАТ «ВЕСЕЛО-КУТСЬКИЙ КОМБІНАТ ХЛІБОПРОДУКТІВ» визначаються у господарських договорах. Бухгалтер звертає увагу на відповідальність істотних умов договору вимогам чинного законодавства.

Основними джерелами інформації для контролю розрахункових відносин з покупцями і замовниками слугують первинні документи з обліку розрахунків.

Синтетичний та аналітичний облік дебіторської заборгованості на підприємстві

Для обліку дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги використовується Відомість 3.1, яку можна вести за окремими субрахунками двома способами.

Першій спосіб – для кожного покупця (замовника) відводять необхідну кількість рядків, яку завбачливо визначають виходячи із можливої кількості документів (товарно-транспортних накладних, рахунків-фактур, платіжних доручень), дані яких сюди треба внести.

Другий спосіб – позиційний, тобто для кожного покупця (замовника) у цій відомості один рядок. Якщо протягом поточного місяця потрібно внести

дані кількох документів, їх попередньо групують в аркушах-розшифровках, і у Відомості 3.1 записують підсумок за однорідними документами.

- Облік дебіторської заборгованості ведеться на рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами».

373 «Розрахунки за нарахованими доходами».

Порядок нарахування і використання резерву сумнівних боргів

Насамперед нагадаємо, що правила бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості встановлено П(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (далі — П(С)БО 10).

Сумнівний борг — поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.

Як бачимо з наведеного вище визначення, П(С)БО 10 передбачає нарахування резерву сумнівних боргів (далі — резерв) тільки щодо поточної дебіторської заборгованості. Адже саме для такої заборгованості п. 7 П(С)БО 10 передбачає особливий порядок відображення в балансі, коли така заборгованість включається до підсумку балансу за її чистою реалізаційною вартістю.

Безнадійна дебіторська заборгованість - поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповернення боржником або за якою минув термін позовної давності.

Чинне законодавство виділяє чотири основні причини виникнення безнадійної заборгованості: закінчення терміну позовної давності, недостатність майна боржника для погашення боргу перед кредитором, дія форс-мажору, смерть або позбавлення волі фізичних осіб-боржників.

Для обліку резерву сумнівних боргів на підприємстві використовується контрактивний регулюючий рахунок 38 "Резерв сумнівних боргів". Величина резерву сумнівних боргів визначається виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості.

За строками виникнення та ознаками впевненості у погашенні дебіторську заборгованість можна поділити на такі групи (див. таблицю 3.8).

Таблиця 3.8. - Групи дебіторської заборгованості

Назва	Визначення	Відображення в обліку
1	2	3
Нормальна (поточна) дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає у ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом 12 місяців з дати балансу	Визнається активом одночасно з визнанням доходу від реалізації продукції, товарів, робіт і послуг та оцінюється за первісною вартістю
Нормальна (довгострокова) дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає у ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу	Довгострокова дебіторська заборгованість, на яку нараховуються проценти, відображається в балансі за теперішньою вартістю. Та частина довгострокової дебіторської заборгованості, що підлягає погашенню протягом 12 місяців з дати балансу, відображається на ту саму дату в складі поточної дебіторської заборгованості
Сумнівна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є сумніви стосовно її повернення боржником (строк оплати сплив або є інші причини для сумнівів)	Класифікується за строками погашення, що минули, і встановлюється коефіцієнт сумнівності для кожної групи
Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої є впевненість про її неповернення боржником або за якою минув строк позовної давності	Виключається з активів з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів. У разі недостатності суми нарахованого резерву сумнівних боргів безнадійна дебіторська заборгованість списується з активів на інші операційні витрати (п. 11 П(С)БО 10)

Для розрахунку і створення резерву сумнівних боргів до уваги беруться сумнівна та безнадійна заборгованості.

Механізм створення резерву не застосовується: щодо довгострокової заборгованості, а також поточної придбаної заборгованості або такої, що призначена для продажу (п. 7 П(С)БО 10). Ці види заборгованості списуються без застосування резерву у той момент, коли вони перестають бути активом та відповідати вимогам п. 5 П(С)БО 10.

Як зазначено у п. 5 П(С)БО 10, дебіторська заборгованість визнається активом, якщо є ймовірність отримання у майбутньому економічних вигід та її суму може бути достовірно визначено. Економічні вигоди у цьому випадку полягають в тому, що менш ліквідний актив (заборгованість) перетворюється

на більш ліквідний — кошти. Достовірність суми дебіторської заборгованості обумовлено наявністю відповідних первинних документів, за якими її можна визначити (виписки банку, накладні, акти тощо).

У процесі своєї діяльності підприємство може отримувати інформацію, на підставі якої виникає невпевненість у погашенні боржником його заборгованості. Таку інформацію може бути отримано у процесі листування з підприємствами-дебіторами; аналізу динаміки погашення заборгованості; внаслідок відсутності надходження оплат від дебітора протягом тривалого періоду або отримання відомостей про несприятливий фінансовий стан контрагента-дебітора, порушення справи про його банкрутство тощо. За таких умов підприємству потрібно створювати резерв сумнівних боргів. Розпочинати формування резерву сумнівних боргів слід тоді, коли у цьому є потреба, тобто після виникнення перших сумнівних боргів. Надалі слід переглядати цей резерв на кожну дату балансу. Згодом, якщо підприємство добре керує своєю дебіторською заборгованістю та ліквідує всі сумнівні суми заборгованості, воно може отримати і нульову величину резерву сумнівних боргів під час чергового його розрахунку.

У п. 8 П(С)БО 10 зазначено, що величина резерву визначається за одним із двох методів:

1) застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості. За цим методом величина резерву визначається на підставі аналізу платоспроможності кожного окремого дебітора;

2) застосування коефіцієнта сумнівності. За цим методом величина резерву розраховується множенням суми залишку дебіторської заборгованості на початок періоду на коефіцієнт сумнівності. Коефіцієнт сумнівності може розраховуватися такими способами:

- а) визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- б) класифікація дебіторської заборгованості за строками непогашення;

в) визначення середньої питомої ваги списаної протягом періоду дебіторської заборгованості у сумі дебіторської заборгованості на початок відповідного періоду за попередні 3 – 5 років.

Підприємство може обрати один із методів розрахунку резерву. І цей вибір необхідно зафіксувати у наказі про облікову політику або в окремому наказі керівника підприємства, що видається перед першим формуванням резерву. Також у наказі визначаються критерії сумнівності та інші параметри, за допомогою яких розраховується резерв (про це – далі). Величина сумнівних боргів на кожну дату балансу, що буде визначена за обраним методом, становить залишок резерву сумнівних боргів на ту саму дату. Інформацію про обраний метод розрахунку резерву та всі параметри розрахунку також потрібно наводити у примітках до фінансової звітності згідно з п. 13.4 П(С)БО 10.

Очевидно, що залишок резерву сумнівних боргів на дату балансу не може перевищувати суму дебіторської заборгованості на ту саму дату (про це зазначено також у п. 8 П(С)БО 10).

Нарахування суми резерву сумнівних боргів за звітний період відображається у звіті про фінансові результати у складі інших операційних витрат.

При створенні резерву сумнівних боргів кредитується рахунок 38 "Резерв сумнівних боргів" і дебетується рахунок 94 "Інші витрати операційної діяльності", субрахунок 944 "Сумнівні та безнадійні борги".

Списана дебіторська заборгованість покупців, що визнана безнадійною, відображається за дебетом рахунка 38 "Резерв сумнівних боргів" і кредитом рахунка 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" або 37 "Розрахунки з різними дебіторами" з одночасним відображенням за дебетом забалансового рахунка 071.

За звітний період фінансове становище покупця-дебітора може змінитися на краще. Тому в результаті зміни фінансового становища покупця відновлюється сума його заборгованості, що раніше визнана безнадійною, і

на цю суму дебетується рахунок 36 "Розрахунки з покупцями та замовниками" та 37 "Розрахунки з різними дебіторами" і кредитується рахунок 38 "Резерв сумнівних боргів". При погашенні заборгованості дебетується рахунок 31 "Рахунки в банках" і кредитується рахунок 36 "Розрахунки з покупцями і замовниками" та 37 "Розрахунки з різними дебіторами".

Отже, виключення безнадійної дебіторської заборгованості з активів здійснюється з одночасним зменшенням величини резерву сумнівних боргів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Дебіторська заборгованість має значну питому вагу в складі поточних активів і впливає на фінансовий стан підприємства. Значення дебіторської заборгованості особливо зростає в період інфляції, коли іммобілізація власних оборотних активів стає дуже не вигідною. За даними бухгалтерської звітності можна визначити низку показників, що характеризують стан дебіторської заборгованості.

При написанні дипломної роботи було надане теоретичне обґрунтування ведення обліку дебіторської заборгованості як в Україні, так і з досвідом зарубіжних країн. Вирішені такі задачі як вивчення теоретичних основ обліку дебіторської заборгованості на підприємстві, наведені принципи класифікації дебіторської заборгованості, наведені нормативно-правові документи, які регулюють облік дебіторської заборгованості в Україні.

Якщо порівняти показники дебіторської заборгованості, можна зробити висновок щодо того, поліпшився чи погіршився стан розрахунків з дебіторами проти минулого року. Якщо на підприємстві зросла сумнівна дебіторська заборгованість, а також загальна частка дебіторської заборгованості у загальному обсязі оборотних коштів, то можна зробити висновок про зниження ліквідності поточних активів у цілому, а отже, про погіршення фінансового стану підприємства.

Значне перевищення дебіторської заборгованості завжди загрожує фінансовій стійкості підприємства і потребує залучення додаткових джерел фінансування. Розрахунки між підприємствами є однією з необхідних складових розширеного відтворення. Вони опосередковують розподіл і перерозподіл суспільного продукту, перехід його з товарної форми в грошову, і навпаки. Розрахунки ґрунтуються на економічній базі кругообігу коштів в процесі виробництва і є суспільним визнанням того, що вони виступають як система економічних відносин між підприємствами.

Отже, при визначенні та класифікації дебіторської заборгованості в зарубіжній та українській практиці не існує явних розбіжностей. Як за

кордоном, так і у вітчизняному обліку, під дебіторською заборгованістю компанії розуміють зобов'язання покупців чи інших контрагентів бізнесу перед компанією, наприклад, по виплаті грошей за продані товари, продукцію, виконані роботи чи надані послуги.

Проблема визнання дебіторської заборгованості за кордоном пов'язана із застосуванням гнучкої системи численних знижок. Знижки, що надаються покупцю, поділяються на дві великі групи.

Аудит дебіторської заборгованості підприємств різних форм власності має велике значення, оскільки сприяє впорядкуванню інформації, прозорості та достовірності даних щодо розрахункових операцій із дебіторами. Звичайно, кожен аудитор має право самостійно визначати методику проведення аудиту, та все ж чітко поставлена мета і визначена методика проведення аудиту дебіторської заборгованості спростить роботу виконавця й дасть можливість отримати повну та достовірну інформацію щодо питань дебіторської заборгованості.

Саме тому визначенню та вивченню цих категорій необхідно приділяти важливе значення, тому що від прийнятих сьогодні рішень аудитора залежить стан та перспективи розвитку підприємства завтра.

Облік діяльності на підприємстві ведеться згідно чинного законодавства, інструкціям, нормативно-правовим актам органів державної влади і місцевого самоврядування, керівним матеріалам фінансових, контрольно-ревізійних та податкових органів з організації бухгалтерського обліку та складання звітності, а також інших документів, які регулюють господарсько-фінансову діяльність товариства. А отже, бухгалтерський облік на підприємстві ведеться безперервно з дня реєстрації підприємства до його ліквідації. Усі питання організації бухгалтерського обліку на підприємстві належать до компетенції його власника та головного бухгалтера відповідно до законодавства та установчих документів.

Отже, створення ефективної моделі обліку та аудиту дебіторської заборгованості дозволить уникнути ризиків неплатоспроможності і зниження

показників ліквідності внаслідок отримання об'єктивної та своєчасної інформації для прийняття управлінських рішень.

Для забезпечення ефективної організації та проведення обліково-аналітичних процедур щодо дебіторської заборгованості вважаю за необхідне:

1. Внести зміни у П(С)БО 10 "Дебіторська заборгованість" та П(С)БО 13 "Фінансові інструменти" щодо усунення розбіжностей трактування сутності дебіторської заборгованості.

2. Вдосконалити політику управління дебіторською заборгованістю на підприємстві.

3. Підприємства в межах чинного законодавства повинні самостійно обирати систему класифікації дебіторської заборгованості залежно від завдань, які ставить управління перед системою обліку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436 IV. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/436> 15. (дата звернення: 02.05.2023).
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755 VI. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755> 17. (дата звернення: 03.03.2023).
3. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 р. № 435 IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435> 15. (дата звернення: 02.03.2023).
4. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996 XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996> 14. (дата звернення: 15.04.2023).
5. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3125-12>. (дата звернення: 02.04.2023).
6. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (в редакції від 09.08.2013 р.). - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. - (дата звернення: 12.04.2023).
7. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність»: наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628 - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>. (дата звернення: 06.04.2023).
8. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»: наказ Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. № 137. - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0392-99>. (з змінами та доповненнями). (дата звернення: 09.04.2023).
9. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська

заборгованість»: наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 р. № 237. - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (з змінами та доповненнями). (дата звернення: 14.04.2023).

10. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід»: наказ Міністерства фінансів України від 29.11.1999 р. № 290 (в редакції від 09.08.2013 р.). - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>. (дата звернення: 02.04.2023).

11. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати»: наказ Міністерства фінансів України від 31.12.1999 р. № 318 (в редакції від 09.08.2013 р.). - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>. (дата звернення: 02.04.2023).

12. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 17 «Податок на прибуток»: наказ Міністерства фінансів України від 28.12.2000 р. № 353. - [Електронний ресурс]: Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0047-01> (з змінами та доповненнями). (дата звернення: 02.03.2023).

13. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань: наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. - [Електронний ресурс]; за станом 18.11.2016 р. / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>. (дата звернення: 12.05.2023).

14. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73 (в редакції від 09.08.2013 р.). URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. (дата звернення: 02.05.2023).

15. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» : наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. № 628. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1223-13>.

(дата звернення: 02.03. 2023).

16. Про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>. (дата звернення: 25.03. 2023)

17. Про застосування стандартів аудиту : рішення Аудиторської палати України від 08.05.2018 №361. URL: <http://apu.com.ua/rishennyu-aru/9-2011> (дата звернення: 25.05.2023)

18. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 № 879. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14>. (дата звернення: 02.05.2023).

19. Положення про документальне забезпечення записів в бухгалтерському обліку: наказ Міністерства фінансів України від 24.05.1995 р. № 88. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>. (дата звернення: 02.05.2023).

20. Положення про ведення касових операцій в національній валюті в Україні: Постанова Правління Національного банку України від 29.12.2017 р. № 148. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0148500-17> (дата звернення: 12.04.2023).

21. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016–2017 років. Частина 1. Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України; голова редкол. Т.О. Каменська, редкол.: Дабіжа В.В., Кузуб О.А., Куреза Т.В., Терещенко Ю.В. та ін. / пер. з англ. Ольховікова О.Л., Шульман М.К. - К.: 2018. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть_1.pdf. (дата звернення 11. 04.2023).

22. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг: видання 2016–2017 років. Частина 2. Міжнародна федерація бухгалтерів, Аудиторська палата України; голова

редкол. Т.О. Каменська, редкол.: Дабіжа В.В., Кузуб О.А., Куреза Т.В., Терещенко Ю.В. та ін. / пер. з англ. Ольховікова О.Л., Шульман М.К. - К.: 2018. URL: https://www.apu.net.ua/attachments/article/1151/2017_часть_2.pdf. (дата звернення: 12.03.2023).

23. Положення про зовнішні перевірки системи контролю якості аудиторських послуг: рішення Аудиторської палати України від 30.10.2014 р. № 302/9. URL: <http://www.apu.com.ua/kontrol-yakosti> (з змінами та доповненнями). (дата звернення: 12.09.2023).

24. Аудит (основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту) : підручник. Одеська нац. академія харчових технологій, Одеський держ. економ. ун-т; ред. Немченко, О. Ю. Редько. К. : ЦУЛ. 2012. 540 с.

25. Атамас П.Й. Бухгалтерський облік у галузях економіки : навч. посібник. 2-ге вид., перероб. та доп. К.: ЦУЛ, 2010. 392 с.

26. Білуха М.Т. Аудит : підручник. К.: Знання, 2006, 768 с.

27. Бутинець Ф.Ф. Аудит : підручник для студентів спеціальності «Облік і аудит» вищ. навч. закладів. 2-е вид. Житомир: ПП «Рута», 2007, 672 с.

28. Бухгалтерський фінансовий облік: теорія і практика: навч.-практ. посіб. / С.Б. Ільїна, Н.І. Верхоглядова, В.П. Шило. К. : Центр учбової л-ри, 2019. 536 с.

29. Безкоровайна Л.В. Особливості бухгалтерського обліку дебіторської і кредиторської заборгованості у вітчизняній та зарубіжній практиці. Ефективна економіка. 2016. № 12. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5310> (дата звернення 18.09.2023).

30. Виноградова М. О., Жидєєва Л.І. Аудит : навч. посіб. К.: «Центр учбової літератури», 2014. 654 с.

31. Валецька О.В. Правове регулювання оплати праці : навчальний посібник для студентів. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012.

220 с.

32. Васильчак С.В., Жидяк О.Р., Полянчич Т.М. Теоретичні основи формування оплати праці на підприємстві. Науковий вісник НЛТУ України, 2011. Вип. 21.12, С. 152–157.

33. Войнаренко М.П., Пономарьова Н.А. Міжнародні стандарти фінансової звітності та аудиту : навч. посібник. К.: ЦУЛ, 2010. 484 с.

34. Гончарук Я.А., Рудницький В.С. Аудит : навчальний посібник. 3-те вид. К.: Знання, 2007. 443 с.

35. Гончарук Р. П. Сутність та класифікація кредиторської заборгованості: колізії наукових підходів. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки. 2012. № 1(59). С. 48–51.

36. Завгородній В.Г., Мних Є.В., Рудницький В.С. Облік, аналіз та аудит. К.: Кондор, 2010. 618 с.

37. Завгородній А. Г., Вознюк Г. Л., Партин Г. О. Облік і аудит: термінологічний словник . Львів : Центр Європи, 2009. 671 с.

38. Зілінська А.С. Вдосконалення методики аудиту зобов'язань підприємства в сучасних умовах господарювання. URL: <http://repository.hneu.edu.ua> (дата звернення 15.04. 2023).

39. Іванова Н.А., Ролінський О.В. Організація і методика аудиту : навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2008. 216 с.

40. Макаренко А. П., Левитська Д. Ю. Удосконалення обліку та внутрішнього аудиту розрахунків з дебіторами на торговельних підприємствах. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 1. С. 30–38. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.1.30 (дата звернення 18.09.2023).

41. Огійчук М.Ф., Утенкова К.О. Організація і методика аудиту : навч. Посібник. К.: Алерта, 2016. 304 с.

42. Організація бухгалтерського обліку : навч. Посібник /за ред. В.С. Леня. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 696 с.

43. Організація і методика аудиту : навч. посібник / за ред. М.Ф.

Огійчук, К.О. Утенкова. К. : «Алерта», 2016. 304 с.

44. Сук Л.К., Сук П.Л. С. Фінансовий облік: Навч. посіб.-К.: “Знання”, 2015. 647 с. URL: http://www.mktek.com.ua/wp-content/uploads/Syk_Fin_obl_2015.pdf. (дата звернення 18.09.2023).

45. Ткаченко Н. М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. 6-те вид. перероб. і доп. Київ: Алерта, 2013. 982 с.

46. Ткаченко Н.М. Бухгалтерський фінансовий облік, оподаткування і звітність: підручник. 2-ге вид. К. : Алерта, 2007. 954 с.

47. Усач Б.Ф. Аудит : навчальний посібник. 4-е вид. К.: Знання, 2007. 231 с.

48. Усач Б.Ф., Душко З.О., Колос М.М. Організація і методика аудиту : підручник. К. : Знання, 2006. 295 с.

49. Утенкова К.О. Аудит : навч. Посібник. К. : Алерта, 2011. 408 с.

50. Чацкіс Ю.Д., Гейер О.А., Наумчук О.А. Організація бухгалтерського обліку : навч. посібник. К. : Центр учбової літератури, 2011. 512 с.

51. Шара Є.Ю., Бідюк О.О., Соколовська-Гонтаренко І.Є.

52. Шара Є.Ю., Соколовська-Гонтаренко І.Є. Фінансовий облік I : навч. посібник. К.: Центр учб. літ., 2016. 336 с.